

MAGYARORSZÁG HONI LÉGVÉDELME 1941 NYARÁN

A honi légvédelem helyzete

Március 1-jén lépett hatályba a légügyi irányítás központi szerveinek átszervezése. A változások egyik fontos eleme a honi légvédelem korszerű elveinek, komplex szemléletének érvényre juttatása volt. Az új struktúra, a parancsnoklási és alárendelési viszonyok, a honi vadászpilóta erők, a légvédelmi tüzérség, a légi figyelő szolgálat és a légtalalom szervezésének, irányításának, tevékenységének jobb összehangolását szolgálta. A HM keretében két főcsoportfőnökséget (Földi és Légügyi) állítottak fel. A Légügyi főcsoportfőnök alárendeltségébe 3 csoportfőnök tartozott: a IV. repülő katonai csoportfőnök (30. osztály), az V. repülő anyagi csoportfőnök (31–34. osztály) és a VI. légtalmai csoportfőnök (35. osztály).¹ 1941 augusztusában a IV. csoportfőnökség alárendeltségében felállították a 37. osztályt (katonai elvi ügyek), az V. csoportfőnökség 32. osztálya kettévált (32/a. anyagi, 32/b. felszerelési és egészségügyi osztály). Az átszervezés során felmerült, hogy a VI. csoportfőnökség keretében felállítják a 36. (légvédelmi) osztályt, végül azonban anyagi megfontolásokból úgy döntöttek, hogy a légvédelmi ügyeket a 35. osztályon belül megszervezett légvédelmi alosztály intézze.²

A Légügyi főcsoportfőnök posztját 1941 nyarán Littay András gyalogsági tábornok (július 29. után vezérezredes) töltötte be.³ A IV. csoportfőnök Grassy József vk. ezredes, majd 1941. augusztus 1-jétől Szentnémedy Ferenc vk. ezredes volt, az V. csoportfőnök pedig Hellebronth Vilmos vk. ezredes. A VI. (légtalmai) csoportfőnök feladatait Komposcht Nándor tábornok (július 29. után vezérőrnagy) látta el, az alárendeltségébe tartozó 35. (légtalmai) osztályt Fónagy János vk. alezredes vezette. A Légügyi főcsoportfőnökség állományába 1941. augusztus 1-jén 129 tiszt, 82 fő legénység és 106 polgári alkalmazott tartozott.⁴

A légierő és a honi légvédelem közvetlen irányítása a M. kir. Honvéd Légierők Parancsnoka hatáskörébe tartozott. A légierők parancsnoki posztját Kenese Waldemár altábornagy töltötte be. Kenese 1941 nyarán sokat betegeskedett, így feladatait Rákosi Béla altábornagy (a légvédelmi tüzér gyakorló és kiképző tábor parancsnoka) látta el, mint a Légierő Parancsnoka ideiglenes helyettese. Mivel a légierő hadrendjében ilyen szervezetszerű beosztás nem létezett, az átmeneti szolgálati állást az újonnan felállított I. légvédelmi hadtest beosztott tábornoka helyének rovására biztosították, amit Rákosi helyettesi működése idejére nem töltöttek be. Kenese nyugállományba vonulásáról már június

¹ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HM) Eln. I. 10 000/1941.

² HL HM Eln. 1/a. 41 000/1941.; HM Eln. I. 53 850/1941.

³ A honi légvédelem irányítóinak pályájával kapcsolatban l. *Szakály Sándor*: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Budapest, 2003.

⁴ HL HM Eln. 8. 10 983/1941.; HM Eln. 8/e. 66 347/1941.; HL Tanulmánygyűjtemény (a továbbiakban: Tgy.) 2974. *Barczy Zoltán*: A magyar légvédelmi tüzérség fejlődése a Horthy-korszakban. V. rész 491. o.

29-én megszületett a legfelsőbb döntés, végül augusztus 1-jén vette át hivatalosan is Rákosi Béla a légierő vezetését. A légierő vezérkari főnöki teendőit Vörös Géza ezredes látta el.⁵

A Légierők Parancsnoka hadművelleti, szervezési, kiképzési, tüőképeségi és fegyelmi ügyekben a VKF, anyagi és egyéb ügyekben a HM Légügyi főcsoportfőnöke irányítása alatt állt. Alárendeltségébe tartoztak a repülő alakulatok, a honi és kivonuló légvédelmi erők, a légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat, valamint a légierők közvetlenjei (körzetparancsnokságok, híradó és műszaki csapatok, menetalakulatok, katonai és haderőn kívüli kiképző alakulatok, intézetek, raktárak stb.). A katonai hírszerzés és kémelhárítás egységes vezetésének biztosítására a különböző haderőnemi parancsnokságoknál, így a légierőnél működő „K” osztályokat beolvasztották a 2. vkf. osztályba. Az ilyen jellegű operatív feladatok ellátását a légierő parancsnokságán egy új „nyilvántartó” osztály vette át.⁶

A nyár folyamán a honi légvédelmi erők szervezetében és vezetésében is jelentős strukturális és személyi változások következtek be. A honvédelmi miniszter előterjesztése alapján Horthy Miklós kormányzó április 8-án kiadott legfelsőbb elhatározásával elrendelte, hogy a M. Kir. Honvéd Légierők keretén belül a honi légvédelmi erők összefogására állítsák fel az I. légvédelmi hadtestet. Ezzel a légierők szervezete két fő részre tagolódott, a repülő csapatokra és a légvédelmi hadtestre. A hadtestparancsnokság június 1-jén kezdte meg a működését. A légvédelmi hadtest élére Justy Emil tábornokot (július 29. után vezérőrnagy) nevezték ki (aki egyben ellátta a légvédelmi tüzér gyakorló és kiképző tábor parancsnoki feladatait is), a vezérkari főnöki beosztást Molnár István alezredes töltötte be.⁷

A parancsnokság személyi állománya 16 tiszt és 36 fő legénység volt, melyet a HM 35. (légoltalmi) osztályától átvezényelt szakelődókból és a légvédelmi tüzér gyakorló és kiképző tábor személyzetéből állították össze. A légügyi és légvédelmi vezetés átszervezése nem járt jelentős létszám bővítéssel. Míg korábban 61 tiszt és 200 fő legénység szolgált az érintett szerveknél, az új struktúra személyi igénye 66 tiszt és 221 fő legénység volt. Mivel azonban a vezető szervek személyi állománya a korábbi években sem volt teljesen feltöltve, az új szervezésben jelentős személyi, főként altiszti hiány mutatkozott, melyet csak az év végére sikerült pótolni.⁸

Ezzel egyidejűleg a HM VI. csoportfőnök „Országos Légvédelmi Parancsnok – (OLP)” megnevezése megszűnt, helyette a HM VI. (légoltalmi) csoportfőnök elnevezést vezették be. A csoportfőnök feladatkörébe tartozott a légoltalmi hatósági ügyekben a legmagasabb szintű jogi, közigazgatási és szakmai eljárás, a katonai légoltalom kiépítése, kiképzése, irányítása és ellenőrzése, valamint a polgári (hatósági, vagyontárgyi, lakossági önvédelmi) légoltalom megszervezésének, felszerelésének, fejlesztésének szabályozása, a közületek légoltalmi költségvetésének jóváhagyása és a felhasználás ellenőrzése. Hatáskörébe tartozott a légoltalmi egészségügy és gázvédelem szervezése, a légol-

⁵ HL Honvéd Vezérkar Főnöke (a továbbiakban: VKF) Eln. 1. 4469/1941., 4753/1941., 4931/1941.; HM Eln. 1/a. 40 810/1941.; HM Eln. 8. 38 385/1941., 46 445/1941.

⁶ HL VKF Eln. 1. 5812/1941.; Tgy. 2787. *Vesztényi János*: A magyar katonai repülés története 1919–1942. V. rész 428. o.

⁷ HL HM Eln. 1/a. 25 000/1941.

⁸ HL VKF Eln. 1. 4753/1941.; HM Eln. 1/a. 25 000/1941.; HM Eln. 10. 57 649/1941.

talmi felvilágosítás, propaganda irányítása, illetve a Légoltalmi Liga tevékenységének szabályozása és ellenőrzése. Közreműködött a légoltalmi gyakorlatok megszervezésében és vezetésében, közösen az I. légvédelmi hadtesttel, valamint a légoltalmi vonatkozású kémvédelmi tevékenység irányításában, együttműködve a VKF szakközegeivel.⁹

A rendelet kiadását követően azonban a HM 35. osztálya azzal a kérelemmel fordult az HM vezetéséhez, hogy a VI. csoportfőnök ideiglenesen továbbra is használhassa az Országos Légvédelmi Parancsnok, a 35. osztály pedig az Országos Légvédelmi Parancsnokság elnevezést, mert 1935 óta minden vonatkozó rendelkezés és sajtóközlemény ilyen elnevezés mellett jelent meg, így ezek elhagyása bizonytalanságot, félreértést, a polgári közegekkel való együttműködési problémákat okozhat. A HM vezetése úgy döntött, hogy az említett szervek az új megnevezésük után zárójelben továbbra is használhatják a régi OLPk., illetve OLP jelzést.¹⁰

A légierők kötelékében felállított I. légvédelmi hadtest minden vonatkozásban közvetlenül a Légierők Parancsnokának volt alárendelve. Feladatkörébe tartozott a hadtestek (és gyorsseregtestek) kötelékbe nem tartozó légvédelmi alakulatok feletti parancsnoklás, illetve szaklégvédelmi és kiképzési tekintetben valamennyi légvédelmi alakulat irányítása és ellenőrzése. Szervezte és irányította a honi légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat szerveit, intézkedett az ezek kiképzésére és alkalmazására vonatkozó ügyekben. Előkészítette, vezette, ellenőrizte a légvédelemmel kapcsolatos mozgósítási és különleges feladatokat, javaslatokat tett a légvédelem fejlesztésére, utánpótlására vonatkozó kérdésekben. A HM VI. csoportfőnökkel együttműködve részt vett a légvédelmi és légoltalmi gyakorlatok elrendelésében, irányításában és ellenőrzésében. Feladatkörébe tartozott a külföldi államok légvédelmi fejlesztéseinek figyelemmel kísérése, tanulmányozása, illetve a hazai légvédelmi szabályzatok kidolgozása.¹¹

Az I. légvédelmi hadtest irányítása alá került szaklégvédelmi szempontból az I–IX. hadtest légvédelmi parancsnoka, légoltalmi szempontból viszont ezeknek továbbra is a HM VI. csoportfőnök volt a felettes szervük. A két egyenrangú feladatuknak és a kettős alárendeltségnek megfelelően új elnevezést kaptak: „hadtest légvédelmi és légoltalmi parancsnok”. Tevékenységi körük azonban az A–99 jelzésű szervei határozványokban foglaltak szerint változatlan maradt. Az I. légvédelmi hadtest alárendeltségébe került a budapesti I. hadtest légvédelmi tüzér parancsnoka, aki egyben a budapesti légvédelmi tüzér csoportosítás parancsnoka is volt. A légvédelmi hadtest kötelékébe lépett a 101–105. légvédelmi tüzérosztály, de ezek a katonai területi hatósági hatáskörhöz kapcsolódó ügyekben továbbra is a területileg illetékes hadtesteknek, az I. hadtest légvédelmi tüzér parancsnokának, illetve a II–IX. hadtest légvédelmi és légoltalmi parancsnokának voltak alárendelve.¹²

Az I. légvédelmi hadtest közvetlen alárendeltségébe tartozott az Országos Légvédelmi Központ. Az 1–13. légvédelmi kerületi központ kivált a területileg illetékes hadtest kötelékéből és (állomáshely változtatása nélkül) önálló alosztályokként közvetlen a lég-

⁹ HL HM Eln. 1/a. 25 000/1941.; *M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő 1938–1945.* Budapest, 1999. 99. o.

¹⁰ HL HM Eln. I. 31 986/1941.

¹¹ HL HM Eln. 1/a. 25 000/1941.

¹² HL VKF Hdm. Csf. 422/1941.

védelmi hadtest alárendeltségébe lépett. Az I. légvédelmi hadtest alá tartozott a légvédelmi tüzér gyakorló és kiképző tábor, a légvédelmi tüzér lőiskola és a célvontató repülőszázad. A felállítás alatt lévő 5. vadászrepülő ezred (5/1–4. V század) felett légvédelmi együttműködési szempontból szintén az I. légvédelmi hadtest rendelkezett, más tekintetben azonban az ezred továbbra is a Légierő Parancsnoka irányítása alatt maradt.¹³

A M. Kir. Honvéd Légierők repülő csapatai 30 repülőszázaddal rendelkeztek, a valóságban azonban ebből csak 18 volt feltöltve, a többinek csak a kerete létezett. A 17 állandó reptér közül 10 számított megfelelőnek, a többi használhatósága erősen az időjárás függvénye volt. Ezek tökéletes állapotba hozása repterenként 1,5–2 millió pengőt igényelt volna. A 40 kijelölt tábori reptér többségét rossz időjárási viszonyok, nagyobb esők után nem lehetett használni. Ezért a fejlesztések között szerepelt 12 új repülőter kialakítása, elsősorban a déli és keleti országrészben.¹⁴

A magyar légierő krónikus repülőgéphiánnyal küzdött. Az 1930-as évek második felében beszerzett, de időközben már elavult repülő technika leváltásához sürgető szükség volt új vadász- és bombázó gépek beszerzésére. A hadrendben lévő típusok teljesítményi és fegyverzeti szempontból nemcsak a német és olasz repülő csapatok gépei mögött maradtak el, hanem az ellenféllel váló szovjet vagy a szövetségesnek számító román légerővel sem vehették fel a versenyt.

A VKF már 1941 nyarán megállapította, hogy a CR–32-es vadászrepülő gépek harci bevetésre alkalmatlanok, csak gyakorló feladatokra használhatók fel. Nagyobb tételű német repülőanyag (különösen a Bf–109-es vadászgép) gyors szállítására nem lehetett számítani. Berlin, a Luftwaffe saját szükségletére való tekintettel, illetve a háborús együttműködés kérdésben tanúsított tartózkodó magyar magatartás miatti elégedetlensége okán egyelőre nem volt hajlandó Magyarországnak korszerű harci eszközöket átadni. Német részről a korábban már megkötött export-szerződések is csak nagy késéssel teljesítették.¹⁵

A magyar repülő csapatok felfegyverzésére tehát csak az olaszországi gépvásárlás maradt, amit az olaszok által felkínált 300 millió lírás hitelkeret is megkönnyített. A légierő vezetése a hadrafoghatóság folyamatos fenntartása érdekében legalább 70 modern vadászgép mielőbbi beszerzését tervezte. Az 1939 decemberében, Szirmay Aladár vk. alezredes vezetésével Rómában járt hadianyag-beszerzési bizottság az eladásra kínált Reggiane Re–2000 vadászgépet a magyar légierő számára megfelelőnek találta. Úgy tűnt, hogy ezzel a típussal átmenetileg biztosítani lehet a vadászrepülő erők ütőképességét.¹⁶ A Re–2000-es, teljesítményével (a próbarepülés során 530 km/h), műszaki megoldásaival, komfortosságával messze felülmúlta a hazai vadászgéppark többi típusát, a Fiat CR–32-est és a CR–42-est. Ezért 1939. december 27-én a HM 70 vadászgépet rendelt, és megvásárolta a típus licenccyártási jogát, 21,7 millió pengőért. A Magyarországon „Héja” nevet viselő gépekkel kapcsolatos várakozások azonban több szempontból sem iga-

¹³ HL VKF Hdm. Csf. 422/1941.; HM Eln. 1/a. 25 000/1941.

¹⁴ HL VKF Eln. 1. 4660/1941., 5705/1941.; Tgy. 3327. *Winkler László*: Krónika. A magyar repülés története I–IV. II/16. rész 81. o.

¹⁵ *M. Szabó* 1999. 57., 72. o.

¹⁶ HL VKF Eln. 1. 5165/1939.; Katonai attasék (a továbbiakban: KA) Róma. 2118. gyűjtő, 2216/1939.; *Kováts Lajos*: Sólymok, Héják, Nebulók. Budapest, 1990. 39. o.

zolódtak be. A leszállítás rendkívül elhúzódott. Az első Re-2000 (V 401) 1940. május 21-én érkezett meg. Ebben az évben mindössze 7 gépet szállítottak le, 1941-ben pedig (június 22-ig) további 41 darabot.¹⁷

Az átvett gépeknél komoly műszaki és repüléstechnikai problémák jelentkeztek. Nem volt megfelelő a gázrudazat kialakítása, a gázkar hajlamos volt a beragadásra. Egy Veszprémből Szolnokra történő repülés során, 1941. június 4-én Tomm Barnabás főhadnagy gépe (V 454) a leszállásnál kigyulladt és elégett. A pilóta megmenekült. A vizsgálat megállapította, hogy a gázrudazatot haladéktalanul át kell építeni. Az ehhez szükséges alkatrészeket azonban csak Németországból lehetett beszerezni. Gyakran adódtak gondok az üzemanyagellátó-rendszerrel. Repülés közben esetenként váratlanul visszasetett a teljesítmény, hirtelen lecsökkent a benzinyomás, amit a pilótának a kézi szivattyú működtetésével kellett helyreállítania. Megbízhatatlanul működött a háromágú légszűrő automata állítóméchanizmusa. A légszűrő időnként túlpörgött, vagy a lapátok nagy szögállásban blokkolódtak, ami lehetetlenné tette a meredek siklást, illetve a zuhanórepülést. Komoly gondok jelentkeztek a gép futószerkezeténél is. A főfutók behúzó mechanizmusa a nagy igénybevétel miatt gyakran eldeformálódott, leszálláskor a kerekek sokszor becsuklottak vagy megakadtak.¹⁸

A típus kedvezőtlen tulajdonsága volt, hogy a légszűrő keltette nagy giroszkópikus hatást a kis szárny- és kormányfelületek nem tudták kellően ellensúlyozni, ezért szűk fordulóban a gép hajlamos volt a dugóhúzóba esésre. A gépek a beépített géppuskák beállítása és belövése nélkül érkeztek Magyarországra. Gondok adódtak a 2 db 12,7 mm-es Breda-SAFAT közepes tűzgyorsaságú géppuska elektromos vezérlőberendezésénél, illetve a rosszul kialakított hüvelykidobó torok is sokszor eldugult. Tartós tüzelés vagy hosszú sorozatok leadása esetén a fegyverek könnyen elakadtak. A gépeket fedélzeti rádiókészülék nélkül rendelte meg a HM, mert hazai fejlesztésű R-13-as rádió beépítését tervezték. A készülék és a szükséges áramátalakító berendezés felszerelése azonban bonyolult feladatot jelentett, mely során a törzs szerkezetét is meg kellett bontani. A rádiókészülékek beépítése csak 1941 nyarán kezdődött, az első gép 1941. július 7-re készült el. A felmerülő műszaki problémák miatt a légierő legkorszerűbbnek számító Héja vadászgépei 1941 augusztusáig gyakorlatilag nem voltak hadra foghatók.¹⁹

Az 1941-re érvényes hadrend szerint a Honvéd Légierők állományába 536 katonai gép tartozott. Ebből 358 volt a kivonuló hadigép (162 V, 56 B, 123 KF, 13 TF, 4 SZ), a többi I–III. fokú iskola, különböző gyakorló és kiképző gép, valamint 5 célvontató. A gyakorlatban azonban a hiányok és az elhasználódás miatti üzemképtelenség következtében ennek a géppállománynak csak alig 60%-a, 214 gép állt a harci századok rendelkezésére. Az 1/1–2. és a 2/1–2. V század 48 CR–32, az 1/3–4. és a 2/3–4. V század 48 CR–42 géppel rendelkezett. A 96 vadászgépből 8 tartósan üzemképtelen volt, nagyjavításra

¹⁷ HL HM Eln. Le. III. 30 100/1939.; VKF Eln. 1. 5265/1939., 5281/1939.; KA Róma. 1950. gyűjtő, 2080/1939., 2215/1939.; *Plakolm Frigyes*: Reggiane Re-2000 „Héja” vadászrepülőgép. *Magyar Szárnyak*, 1995. (182–185. o.) 182–183. o.; *Kováts* 1990. 43–46. o.

¹⁸ HL VKF Eln. 1. 5403/1941., 5740/1941., 5807/1941.; KA Róma 1950. gyűjtő, 4957/1941., 4971/1941.; Emlékeztető a Héja típusú repülőgéphez pilóták számára. Budapest, é. n., M. kir. Honvéd Légierők Parancsnoksága. 2–3. o.

¹⁹ HL VKF Eln. 1. 5403/1941., 5740/1941., 5807/1941.; *M. Szabó* 1999. 198. o.; *Plakolm* 1995. 182. o.

szorult. Hadrenden kívül, a harc kiképző század keretében csak egy 6 gépes különleges Héja rajjal számoltak, szükség esetén honi légvédelmi feladatok ellátására.²⁰

A légierő személyi állományába 1941 nyarán szervezetszerűen 1153 tiszt és 19 332 fő legénység tartozott, a gyakorlatban azonban 410 fős tiszt, 380 fős altiszt és 1786 fős legénységi hiány jelentkezett. A problémát súlyosbította, hogy a tiszt és altiszt hiány mintegy 50%-a (420 fő) a hajózó állományt érintette. Június 6-án a Légierők Parancsnoka kérte a honvédelmi vezetést, hogy a többi fegyvernem nyugállományú, szolgálaton kívüli vagy tartalékos tiszt és altiszt állománya számára megfelelő feltételek esetén biztosítsanak átjelentkezési lehetőséget a légierőhöz. Külön kitért arra, hogy több mint száz olyan repülőtest dolgozik hivatali beosztásban a HM és a VKF különböző szerveinél, akiket rövid időn belül át lehetne irányítani a repülő alakulatokhoz.²¹

Mozgósítás esetén a repülő alakulatok zöme a 1. repülődandár alárendeltségébe lépett, míg a távolfelderítők, a szállítók és a honi légvédelmi feladatot ellátó vadászrepülő erők (rendszerint a mátyásföldi I/II. V osztály) a Fővezérség közvetlen irányítása alatt tevékenykedtek. A kivonuló repülő erők operatív irányítását ellátó 1. repülődandár parancsnoka Bánfalvy István vk. ezredes, vezérkari főnöke András Sándor vk. alezredes volt. A Fővezérség „M” esetben megalakuló repülő osztályát Fráter Tibor alezredes vezette.

Jelentős gondokkal küzdött a magyar légvédelmi tüzérség. A Huba II. hadrend keretében a honi és kivonuló alakulatok 1941 nyarán 137 ágyúval (29.M és 29/38.M 8 cm-es Bofors) és 372 gépágyúval (36.M 4 cm-es Bofors) rendelkeztek. Gyártás és átvétel alatt állt további 8 ágyú az iskolák és intézetek számára, illetve 8 ágyú a MÁVAG saját védelmére. A fényszóró századok állományába 40 lámpa (120 és 150 cm-es) és 32 fülelőkészülék tartozott. A nagyobb tüzerőt képviselő ágyús ütegeket Budapest és néhány fontosabb ipari gócpont köré telepítették, az északkeleti országrész városaiban, Miskolc és Kassa kivételével, számottevő légvédelmi tüzérség nem tartózkodott.²²

A légvédelmi tüzérség két részre tagolódott, az I–VIII. hadtest és a gyorsalakulatok alárendeltségébe tartozó tüzér egységekre, illetve a Fővezérség–közvetlen 101–105. légvédelmi tüzérosztályra. Az I–VIII. légvédelmi tüzérosztály 1 ágyús (4 löveg) és 2 gépágyús (6 löveg) ütegből, 1 figyelő szakaszból (5 órs) és 1 híradó szakaszból (5 raj) állt, kivéve a VI. légvédelmi tüzérosztályt, amely 3 gépágyús szakasszal rendelkezett. 1941. június 1-jével a 105. légvédelmi tüzérosztály ikreződéssel felállította a IX. légvédelmi tüzérosztályt. Megalakult az osztálytörzs, a figyelő szakasz, valamint 1 ágyús (4 löveg) és 1 gépágyús (5 löveg) üteg. A 2. gépágyús üteget csak októberre szervezték meg. Az ágyús ütegek önvédelmét egy-egy légvédelmi géppuskás szakasz (2 géppuska) látta el. Az 1–2. lovasdandár és az 1–2. gépkocsizó dandár állományába 1-1 gépágyús üteg (4 löveg) tartozott. Ugyancsak 1941 nyarán került felállításra az 1. hegyi dandár gépágyús ütege, egyelőre csak 2 löveggel.²³

²⁰ HL VKF Eln. 1. 4660/1941.

²¹ HL VKF Eln. 1. 4660/1941.; Tgy. 3327. *Winkler* II/16. rész 81. o.; *M. Szabó* 1999. 98., 102. o.

²² HL Tgy. 2974. *Barczy Zoltán*: A magyar légvédelmi tüzérség fejlődése a Horthy-korszakban. V. rész 508–509. o.

²³ HL HM Eln. 1/a. 25 000/1941.; *Varga József*: A légvédelmi tüzérség története a kezdetektől a második világháború végéig. Budapest, 1996. 151. o.

A közvetlenül a Fővezérség alá rendelt 101–105. légvédelmi tüzérosztály 3 ágyús (4 löveg), 1 gépágyús (5 löveg) üteggel, 3 géppuskás szakasszal (2 géppuska) 1 figyelő szakasszal (5 órs), 1 híradó szakasszal (5 raj) és 1 fényszóró szakasszal (5 lámpa) rendelkezett. Ezen felül 2 löveges ágyús tanütege volt a légvédelmi tüzér lőiskolának, valamint egy ágyús (2 löveg) és 1 gépágyús (2 löveg) szakaszt kapott az 1941. augusztus 1-jén Nagyváradon felállított Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola 4. légvédelmi tanütege.²⁴ A repülő csapatok, az 1. repülődandár parancsnoksága, a 2 repülő-vonat, valamint a harci századok repterei légvédelmét 34 gépágyús félszakasz látta el (1-1 gépágyú). A MÁVAG a saját légvédelmére 12 (gyártási szépséghibás) gépágyút állított be, melyeket 1941 májusában szállítottak le. A HM igyekezett a többi hadifontosságú nagyüzemet is saját légvédelmi fegyverek vásárlására ösztönözni, általában üzemenként 1-1 légvédelmi gépágyús, illetve géppuskás szakasz anyagának beszerzését ajánlotta, melyet a kirendelt honvéd legénység kezelte.²⁵

A légvédelmi tüzérosztályok közül az I., a 101. és a 102. Budapesten, a II. Párkány-Nána térségében, a 103. Székesfehérváron, a III. Szombathelyen, a IV. Pécsen, az V. Baján, a VI. Szolnokon, a VII. és a 104. Miskolcon, a VIII. Kassán, a IX. és a 105. Kolozsvár körzetében állomásozott. Mozgósításkor a légvédelmi tüzérosztályok mellett önálló légvédelmi vegyes pótütegek alakultak (1 ágyús és 1 gépágyús szakasz), amelyek a bevonuló tartalékosok kiképzését végezték, szükség esetén pedig az elvonuló hadtestparancsnokság helyén megalakuló 1–9. honvéd kerületi parancsnokság (I–IX. légvédelmi vegyes pótüteg), illetve a Fővezérség (101–105. légvédelmi vegyes pótüteg) alárendeltségében légvédelmi feladatokat láttak el.²⁶

A békehadrend honi légvédelmi alakulatokat nem tartalmazott. A hadihadrendben 6 honi osztályparancsnokság (201–206.) szerepelt, melyeket mozgósítás esetén a kivonuló osztályok állították fel. A VIII. légvédelmi tüzérosztály által felállított honi egységek közül például a 217. légvédelmi ágyús üteg, valamint a 263. és 264. légvédelmi gépágyús szakasz Kassa, a 265. és 266. légvédelmi gépágyús szakasz Tokaj, a 266. légvédelmi gépágyús szakasz Bátor és a 267. légvédelmi gépágyús szakasz Csap légtérét védte. A honi osztályok nem rendelkeztek szervezetszerű alosztályokkal. A 201–217. ágyús ütegeket és a 201–269. gépágyús szakaszokat az aktuális helyzetnek megfelelően csoportosították, és rendelték az osztályparancsnokságok alá. A honi rendszerben 11 üteg 29.M, 6 üteg pedig 5/8.M légvédelmi ágyúval volt felszerelve. Minden üteg 1-1 figyelő szakasszal (5 órs) rendelkezett. A korábban az ütegek állományába tartozó fényszóró szakaszokat azonban összevonták 5 fényszóró századba (201–205.).²⁷

²⁴ A Magyar Királyi „Gábor Áron” Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola története 1941–1945. (Szerk. Tóth József.) Budapest, 1997. 10., 45–46. o.

²⁵ Uo. 10., 45–46. o.; *Barczy Zoltán–Sárhidai Gyula*: A Boforstól a Doráig. Budapest, 2008. 69. o.

²⁶ HL HM Eln. 3. 79 697/1941.

²⁷ HL Borsányi Julián hagyatéka. Levelek 343. fol.; *Barczy Zoltán–Sárhidai Gyula*: A Magyar Királyi Honvédség légvédelme 1920–1945. Budapest, 2010. 29. o.

*Honi légvédelmi tüzérosztályok 1941 nyarán*²⁸

<i>Honi lgv. tü. oszt. pság.</i>	<i>Állomáshely</i>	<i>Felállító lgv. tü. oszt.</i>	<i>Beosztott á. üteg</i>	<i>Beosztott gá. szksz.</i>	<i>Beosztott fényosz. szd.</i>
201.	Budapest–Csepel	102.	205–206.	213–224., 269.	202.
202.	Szolnok	VI.	212–213.	248–250.	205.
203.	Fűzfő	103.	207–210.	207–208., 225–242.	203.
204.	Diósgyőr	104.	214–216.	251–268.	204.
205.	Dunaföldvár	IV.	211.	243–247.	-
206.	Budapest	101.	201–204.	201–206., 209–212.	201.

Egyes objektumok, mindenekelőtt vasútállomások és hidak alacsonyítamadás elleni védelméhez légvédelmi géppuskás századokat is rendszerbe állítottak. A 201–211. és a 214. légvédelmi géppuskás század, Budapest, a 212–213. század Csepel, a 215. Gödöllő, a 216. Veszprém, a 217. Dunaföldvár, a 218. Dombóvár, a 219. Baja, a 220–221. Szolnok, a 222. Orosháza, a 223. Miskolc, a 224. Ózd, a 225. pedig Nyíregyháza különböző objektumait védte. A századok egyenként 10 db 8 mm-es légvédelmi géppuskával voltak felszerelve.²⁹

A légvédelmi tüzér alakulatoknak az 1941. nyári mozgósításkor komoly személyi és technikai hiányosságaik voltak. Az újonnan felállított IX. légvédelmi tüzérosztály állományából június 17-én 13 tiszt és 33 fő legénység hiányzott. A gépágyús alakulatoknak nem állt rendelkezésükre kellő számú 4 cm-es távmérő. Megfelelő löelemképzőkkel azonban minden osztály el volt látva. Rendkívül komoly problémát jelentett a hadrendben szereplő gépjárművek biztosítása. A HM csak úgy tudta megoldani a kivonuló légvédelmi egységek szállítóeszköz igényét, hogy a háterszági alakulatokat csak 25–30%-osan töltötték fel gépjárművekkel. A légvédelmi alakulatok esetében az ágyús ütegektől (ütökötvonat, lőszerlépcső) 12 tehergépkocsit, a gépágyús alakulatoktól 6 gépkocsit elvontak. Az új IX. légvédelmi tüzérosztály a német–szovjet háború kirobbanásakor a hadrend szerinti 41 gépjárművéből még egyet sem kapott meg.³⁰

A légvédelmi feladatok ellátását a fényszórók és a fülelő készülékek terén fennálló jelentős hiány is nehezítette. A légvédelmi alakulatok és iskolák részére 1941 nyarán összesen 50 fényszóró (30.M, 37.M, 39.M 150 cm-es Siemens) és 25 fülelőkészülék (37.M, 39.M Goerz) került kiosztásra. A korábbi olasz szállításból rendelkezésre állt még 16 fényszóró és 8 fülelőkészülék, illetve 1939-ben a lengyel csapatok hozták még

²⁸ Barczy–Sárhidai 2008. 58–59. o.

²⁹ Budapest a 201. lgv. gpu. szd. a MÁV északi főműhely, a 202. a Nyugati pu., a 203. a belváros, a 204. a Józsefvárosi pu., a 205. a Duna-parti teherpu., a 206. a Ferencvárosi pu., a 207. Újpest, a 208. az Északi vasúti összekötő híd, a 209. a Gellérthegy, a 210. a Kelenföldi pu., a 111. a Déli vasúti összekötő híd, a 214. a Várhegy térségében állomásozott. Barczy–Sárhidai 2010. 30. o.

³⁰ HL HM Eln. 1/a. 18 128/1941.; HM Eln. 3/a. 56 414/1940.; IV. Hdt. 2406/M/1941.

magukkal 3 Goerz fülelőt. A régi, kisteljesítményű 110 cm-es 16.M fényszórókat viszont kivonták a szolgálatból. A légvédelmi tüzéség felszereléséhez szükséges további 84 fényszórót és 61 fülelőt 1940-ben megrendelték Németországból, ezek leszállítása azonban később, többségük csak 1942-ben érkezett meg. 1941 nyarán ténylegesen a budapesti légvédelmi tüzercsoport 20, a fűzfői 7, a szolnoki 5, a miskolci 6 fényszóróval rendelkezett.³¹

A passzív légvédelmi eszközök és módszerek bevezetése, rejtő osztag, illetve léggömbgát alakulat felállítására még csak kezdeti stádiumban volt. A katonai vezetés igyekezett tájékozódni a német és olasz tapasztalatokról, és 1941 tavaszán több külföldi tanulmányutat is szervezett a légvédelmi szervek szakközegei részére. A rejtő osztag felállítására (12 rejtő szakasz) 1941 őszén került sor. A léggömbgát alkalmazása terén viszont egyelőre csak előkészítő lépések történtek.³²

A légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat országosan 395 őrszel rendelkezett, melyek közül június 22-én 346 volt működőképés. A korabeli szakirodalom szerint az ország határain a hézagmentes figyelés biztosítására legalább 8–10 kilométerenként figyelőőrsöt kell létesíteni. Az ország belseje felé 3 ilyen figyelő övre van szükség (8–10 km-re egymás mögött). További posztok kellenek a légvédelmi körzetek határaitra, a Duna és Tisza mentére és több nagyváros köré. Mindez összesen mintegy 700 figyelőőrsöt igényelt volna.³³

A figyelő őrsök 10 kerületi központnak jelentettek. Kárpátalján és az újonnan visszacsatolt észak-erdélyi területeken a rendszer még kiépítés alatt állt. A munkácsi 9. légvédelmi kerületi központ a tervezett 39 helyett még csak 20 őrszel rendelkezett. Észak-Erdélyben további 4, a Délvidéken pedig 1 kerületi központ felállítását tervezték (10. Máramarossziget, 11. Zilah, 12. Szászrégen, 13. Csíkszereda, 14. Zombor), ezek kiépítése azonban még folyamatban volt. Június közepéig Észak-Erdélyben mindössze 16 figyelő őrs került felállításra, melyek a kolozsvári IX. hadtestparancsnokságnak jelentettek. Innen Hughes-távíró, illetve polgári interurbán telefonvonalon továbbították a híreket az Országos Légvédelmi Központ részére. Mivel a kolozsvári hadtestnek nem volt közvetlen összeköttetése a szomszédos légvédelmi központokkal, azokat is csak Budapesten keresztül tudta tájékoztatni a saját őrsi által észleltekről, illetve tőlük is csak ilyen kerülő úton kaphatott jelzést a légi eseményekről. Június folyamán rohammunkában folyt a máramarosszigeti 10. légvédelmi kerületi központ kiépítése, amely július közepére 6 őrs jelentéseit tudta fogadni.³⁴

Az országos légvédelmi irányító központ, a Szikla-központ számára a Gellérthegy alatt épült bombabiztos fedezék. Az építkezés mintegy 650 000 pengőbe került, és 1941 októberére készült el. A légvédelmi kerületi központok közül 6 már bombabiztos elhelyezéssel, automata üzemmódban működött, a 2., 4., 9. és 10. kerületi központ egyelőre manuális üzemmódban tartotta a kapcsolatot a figyelőőrsökkel, automatizálását csak 1942 nyarára tervezték. A kerületi központok az őrsöktől befutó jelentéseket összegzés és kiértékelés után az Országos Légvédelmi Központ felé továbbították. Ez tájékoztatta

³¹ HL Tgy. 2974. *Barczy*. VI. rész 661–662. o.

³² HL VKF Eln. 1. 3182/1941., 4548/1941.

³³ *Varga* 1996. 95. o.

³⁴ HL VKF Eln. 1. 6948/1941.; HM Eln. 10. 48 961/1941.

az eseményekről a HM és a VKF illetékeseit. A légvédelmi központokhoz futottak be a repterek és repülőalakulatok jelentései is a saját gépek felszállásáról, mozgásáról. Ezeket az adatokat a kerületi központok a körzetben állomásozó légvédelmi tüzér alakulatokhoz továbbították, hogy megkönnyítsék a saját gépek azonosítását.³⁵

Az őrsök, megfigyelések eredményét nem élőszóval, hanem egy speciális távbeszélő készüléken, kódszámok tárcsázásával jelentették. Ez meggyorsította az üzenetközlést, és megkönnyítette a kiértékelést. Az elsőként tárcsázott szám mindig az őrs adott légvédelmi kerületen belüli sorszáma volt. Ezt követték kétjegyű számcsoportok megadásával a megfigyelési eredmények: az észlelt gépek égtáj szerinti helyzete (É: 11, ÉK: 12, K: 13 stb.), repülési iránya (köröz: 20, É felé: 21, ÉK felé: 22 stb.), hovatartozása (ellenséges: 31, ismeretlen: 32, saját: 33), mennyisége (egyes: 41, kevés: 42, sok: 43, tömeges: 44), majd a gépek kategóriája, repülési magassága, a kötelék alakzata, magatartása stb. Ha az őrs a jelentést még valamivel ki akarta egészíteni (pl. ejtőernyős leszállás észlelése) egy újabb kódszámot tárcsázott, mire a központból visszahívták élőszavas beszélgetésre.³⁶

A figyelő szolgálat tevékenységét számos probléma nehezítette. A hazai távbeszélő hálózat fejlettlensége miatt önálló kiépített fővonallal mindössze 96 órs rendelkezett, a többi csak a helyi postahivatalokon keresztül tudott jelentést küldeni. Az őrsök többségének nem volt saját önálló telefonvonala, ezért jelentéseik továbbításához az amúgy is túlszűfolt polgári hálózatot kellett használniuk. Az őrsök nagy részét még nem szerelték fel 41.M parancsvevő készülékkel, a légoltalmi központok pedig nem kaptak megfelelő rádió-adóvevőket, amelyekkel a telefonhálózattól független összeköttetést biztosíthattak volna. Nem állt rendelkezésre kellő mennyiségű korszerű felszerelés, nagyfelbontású szögtávcső. A személyzet kiképzettsége gyakran hiányos volt, ezért a megjelenő repülőgépek típusát és hovatartozását sokszor még kedvező látási viszonyok mellett sem tudták pontosan megállapítani.³⁷

A honvédségi jelentő és riasztó szolgálaton kívül még két légtérfigyelő rendszer működött az országban. Az egyik a MÁV figyelőhálózata volt, mely számos esetben szolgált értékes információkkal az ellenséges légi tevékenységgel kapcsolatban. Ennek az információi a Központi Szállításvezetőséghez futottak be, amely a MÁV Igazgatóság épületének egy teljes emeletét foglalta le. A Központi Szállításvezetőség vezetőjét közvetlen telefonvonal kötötte össze az Országos Légvédelmi Központtal és a Vezérkar főnökével. Saját figyelőőrsöket állított fel a hatósági légoltalom is. A magasabb középületekbe, a templomtornyokba, valamint a települést 5–10 km-es körben övező terület alkalmas pontjaira figyelő posztokat telepítettek, melyek a helyi légoltalmi központtal álltak közvetlen telefonos összeköttetésben.³⁸

A nyár folyamán megváltozott a légvédelmi riasztás módja. A figyelő szolgálat jelentéseinek kiértékelésére olyan 1:750 00 méretarányú térkép használatát vezették be, amely illeszkedett az egész Európát lefedő német fokhálózati rendszerhez. Magyarország területe és közvetlen környezete a 14. és 15., valamint a 24. és 25. riasztási csoportba tar-

³⁵ HL VKF Eln. 1. 5203/1941.; *Barczy-Sárhidai* 2008. 65–66. o.

³⁶ HL VKF Eln. 1. 5662/1941.; Tgy. 3080. *Laczházy Jenő: Az Országos Légvédelmi Parancsnokság története.* 10. o.

³⁷ HL VKF Eln. 1. 6948/1941.

³⁸ HL Tgy. 3530. Kassa bombázása 1941. június 26. 176. fol.

tozott. Nagyjából a Tisza volt a választóvonal a 14. és 15. csoport között. Egy-egy csoport egy nyugat-keleti irányban 800 km, észak-déli irányban 1200 km kiterjedésű térkép-szelvényt jelentett. A riasztási csoportokat 10-10 db 80x120 km-es szelvényekre tagolták, melyek 00-tól 99-ig terjedő számozást viseltek. Minden szelvénybe 8, egyenként 40x30-as riasztási egység tartozott. Minden egységet 9 db (13,3x10 km-es) alegységre osztottak. Ezeket a légvédelmi tüzéség tájékoztatására még tovább bontották 4 (6,7x5 km-es) részre.³⁹

A légvédelmi riasztásnál igénybe vették a műsorszóró rádiót is, ami a jugoszláviai háború időszakában már kiválóan bevált erre a feladatra. A HM elrendelte, hogy a légoltalmi közületek szerezzenek be és tartsanak üzemben egy 550 m-es középhullámon működő rádió-vevőkészüléket, és légvédelmi készültség elrendelése esetén állítsanak fel 24 órás rádióügyeleti szolgálatot. Ellenséges berepülés esetén az Országos Légvédelmi Központ utasítására a Budapest I. rádió megszakította az adását, bemondta (és háromszor megismételte) a „Figyelem! Légoltalmi közületek! Vigyázz!” felhívást, majd beolvasták a veszélyeztetett térségek kódszámait. A riasztás során előbb a csoport, majd hármas egységbe összevonva a szelvény és az egység számát közölték. Budapest esetében ez a következőképpen hangzott: 14. csoport 983 és 985 (vagyis 98. riasztási szelvény 3. és 5. egysége). Győr riasztó kódja leírt formában a 14/784-1, Székesfehérváré a 14/887-3, Szolnoké a 15/087-2 számsort adta. Az új riasztási rendszer 1941. május 25-én 0 órától lépett érvénybe.⁴⁰

A magyar légoltalom 1941 nyarára egy korlátozott mértékű, lokális jellegű légi háború körülményeire megfelelően felkészült. Az első éles alkalmazás során, az 1941. áprilisi jugoszláv bombatámadások idején, a magyar légoltalom az elvárások szerint teljesített, eredményes kármegelőző, mentő és helyreállító tevékenységet folytatott. A városokat és községeket veszélyeztetettségük mértékének megfelelően, katonai, igazgatási, gazdasági szerepük, illetve lélekszámuk alapján különböző légoltalmi osztályokba sorolták. Ez alapján határozták meg a helyi légoltalom személyi és eszközanyagát, valamint a bevezetendő védelmi rendszabályokat. A délvidéki településeket nem számítva (ahol a besorolás csak később történt meg) 1941 tavaszán 28 város tartozott az „A”, 34 a „B”, 24 a „C” légoltalmi osztályba, valamint 26 község a fokozottan védett települések közé. A városok, a HM által kijelölt községek, valamint a járások egy-egy légoltalmi körzetet alkottak. Területük rendszerint több alkörzetre oszlott. A főváros a környező településekkel együtt alkotott egy légoltalmi egységet, az ún. „Légoltalmi Budapestet”. Magát a várost 3 főközözetre tagolták: Buda, Pest-Észak és Pest-Dél. A főközözeteken belül 14 körzetet alakítottak ki (kerületenként 1-1), melyek 57 alkörzetre oszlottak.⁴¹

Az egyes építményeket közösségi fontosságuk és veszélyeztetettségük mértéke alapján kategorizálták. Az I. légoltalmi csoportba kerültek a kiemelten fontos állami intézmények, törvényhozási, kormányzati és bírósági épületek, tudományos, oktatási és pénzügyi intézmények, közlekedési és hírközlési létesítmények, közművek, honvédségi és rendőrségi objektumok, a jelentősebb hadiüzemek. A II. légoltalmi csoportba a közigaz-

³⁹ HL VKF Eln. 1. 5122/1941., 5662/1941., 6948/1941.

⁴⁰ HL VKF Eln. 1. 5122/1941., 6341/1941.

⁴¹ HL VKF Eln. 1. 6389/1941., 4469/1941.

gatás, közellátás és humán szolgáltatás terén komolyabb szerepet játszó állami és helyi hivatalok, jogi, gazdasági, pénzügyi intézmények, oktatási és egészségügyi létesítmények, kommunális szolgáltatók, kisebb helyi vállalatok kerültek, illetve a légitámadással szemben különösen érzékeny tömegforgalmi helyek és a nemzeti vagyon szempontjából értékes helyi objektumok. A III. légoltalmi csoportot főként a lakóházak alkották.⁴²

Az I. csoportba tartozó objektumok légoltalma megfelelően működött. A honvédségi épületek önvédelme azonban a szükséges ráfordítások elmaradása miatt komoly hiányosságokat mutatott. A II. csoportba sorolt vagyontárgyak légoltalmának kiépítése 1940 szeptemberében kezdődött, de a szervezést néhány hónappal később felfüggesztették, mert a HM ezekre vonatkozóan egy új, részletesebb szabályozást kívánt kiadni. A rendelet a társmiszteriumokkal való elhúzóódó egyeztetések miatt közel egy éves késéssel jelent meg. A III. csoportba tartozó épületek légoltalmi őrségének megszervezése és kiképzése a Légoltalmi Liga munkájának köszönhetően 1941 tavaszára befejeződött, a rendelkezésre álló felszerelés viszont éppen csak elérte a szükségeszerű szintet.⁴³

Magyarországon a „közérdekű légvédelem” a helyi közigazgatás hatáskörébe tartozott, a lakosság önvédelmének szervezését pedig társadalmi feladatnak tekintették. A települések légoltalmi szolgálatának személyi állományát a honvédelmi munkakötelezettségre vonatkozó előírások alapján a 14 és 60 év közötti lakosok közül jelölték ki. A kiválasztott személyek nem teljesítettek állandó szolgálatot, hanem csak légoltalmi készsűtség esetén hívták be őket, váltásos rendszerben. A közérdekű légoltalom, a lakóházvédelem és a lakosság légoltalmi feladatokra való felkészítése az 1937 decemberében létrehozott Légoltalmi Ligára hárult. A Liga 1941 nyarán 255 helyi csoporttal és 205 női és leány alcsoporttal, összesen mintegy 112 000 taggal rendelkezett. Az év első félévében országsszerte közel 1200 különféle (elsősegélynyújtó, házparancsnok-képző stb.) tanfolyamot szervezett.⁴⁴

A légi fenyegetettség mértékétől függően a HM a légoltalmi készsűtség különböző fokozatait rendelhette el. Háborús helyzetben, folyamatos, nagy erejű légitámadások közvetlen veszélye esetén „szigorú légvédelmi készsűtséget” és teljes elsötétítést vezettek be. Ebben az esetben a légoltalmi szolgálat teljes alaplétszámát behívták, a váltó állománynak pedig a kijelölt időpontban külön értesítés nélkül jelentkeznie kellett szolgálati helyén. A központi és alkörzeti törzsek folyamatosan működtek, az egyes részlegek vezetői csak külön engedéllyel hagyhatták el a települést. Működésbe lépett a házi és házcsoporthoz tartozó riasztóügyeleti szolgálat is. A szabadtéri rendezvények tartását megtiltották. Ritkábban ismétlődő, kis erővel végrehajtott, inkább csak bizonyos napszakokban várható légitámadások időszakában „egyszerű készsűtséget” rendeltek el. Ez az esti órákban csökkentett világítás alkalmazásával, éjszaka elsötétítéssel párosult. A légoltalmi szolgálat központi egységeit mozgósították, az alkörzetekben azonban csak a törzsek, a megelőző szolgálat egységei és egy-egy mentőjárőr tartózkodott.⁴⁵

⁴² Légvédelmi rendelkezések. (Szerk. *Sándor András.*) Budapest, 1940. 17–18. o.

⁴³ HL VKF Eln. 1. 4469/1941.

⁴⁴ HL VKF Eln. 1. 4548/1942.; *Riadó*, V. évf. 20. sz. 1941. október 15. 342. o.

⁴⁵ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) K 150. Belügyminisztérium (a továbbiakban: BM) V. 1943–V–7. 176 849/1941.

Ha már csak szórványos ellenséges berepülésekre kellett számítani, „könnyített légoltalmi készültség” lépett életbe. A közvilágítás csökkentését ilyen esetben is végrehajtották, a légoltalmi szolgálat azonban a körzeti központokban is csak minimum létszámmal működött, mindössze a törzsek személyzete, a megelőző szolgálat tagjai és a központi mentőosztatok egy-egy egysége állt készenlétben. A különböző készültségi fokozatokban hatósági légoltalmi szolgálatra igénybe vett személyek száma 1941-ben Budapesten 12 800 fő volt, országosan 27 000 fő. Közülük szigorú készültség esetén a fővárosban 6000, vidéken 11 000 személy lépett szolgálatba, könnyített készültség esetén pedig Budapesten 300 fő, vidéken 1100 fő tartott légoltalmi ügyeletet.⁴⁶

A hatósági légoltalmi feladatok ellátásában fontos szerep hárult a tűzoltóságra. A hivatásos testület mellett az egyes településeken önkéntes, magán (üzemi) és ún. köteles tűzoltó szervezetek működtek. A 86 város és 6230 község területén 1941 nyarán összesen 3026 hivatásos tűzoltó állt alkalmazásban (ennek 55%-a Budapesten). A többi szervezetet is figyelembe véve, a tűzoltók száma 87 792 fő volt (ebből 8622 fő a városokban). A kisebb településeken, ahol nem működött hivatásos tűzoltóság, ott kiképzett lakosokból ún. köteles tűzoltó szolgálatot kellett szervezni. Országszerte 79 818 főt osztottak be erre a feladatra.⁴⁷

A polgári légoltalom irányítását a HM VI. csoportfőnöke látta el, a gyakorlati ügyeket a minisztérium 35. osztálya intézte. A HM irányító és ellenőrző funkcióját rendszerint a honvéd hadtestekhez beosztott „légvédelmi és légoltalmi” parancsnokokon keresztül gyakorolta. Ők biztosították a hatósági légoltalom kiépítéséhez szükséges szakmai hátteret, ellenőrizték a közületek felkészülését, a II. és III. légoltalmi csoport esetében elbírálták a készültségi és riadóterveket. Ellenséges légitámadás esetén koordinálták a honvéd csapatok és a hatósági légoltalom együttműködését.⁴⁸

Az 1941 tavaszán lefolytatott légoltalmi ellenőrzések tanúsága szerint az ipari légoltalom kiépítése, fejlesztése általában a terveknek megfelelően alakult. A légoltalmi szolgálat felállítása, személyi állományának kiképzése valamennyi vállalatnál megtörtént, a szükséges önvédelmi és szakfelszerelést mintegy 95%-ban már beszerezték. Jelentősebb hiány mutatkozott viszont az óvhelyek kiépítettségében. Az előírt védelmi létesítményeknek csak 70%-a készült el a megszabott időre.⁴⁹

A hatósági légoltalom helyzete sokkal ellentmondásosabb képet mutatott. Az 1941 tavaszán jóváhagyott költségvetések szerint a légoltalmi osztályba sorolt települések védelmére (beleértve 5 délvidéki várost is) a következő 3 éves periódusban összesen 23 876 000 pengőt kívántak fordítani. A hatósági légoltalmi szolgálat személyi állományát a városokban mindenütt megfelelő mértékben biztosították, a községekben viszont a szükséges létszámnak csak mintegy 70%-a (munkás osztatok esetében csak 50%-a) állt rendelkezésre. A légoltalmi végrehajtó szervezet tagjai egyéni védőeszközökkel kellő mennyiségben el voltak látva, a szakfelszerelés terén azonban már komoly problémák jelentkeztek. A gázvédelmi és tűzoltó eszközöknek a városokban 20–30%-a, a községek-

⁴⁶ MOL K 150. BM V. 1943–V–7. 176 849/1941.

⁴⁷ MOL K 150. BM V. 1941–V–6. 3577. cs.

⁴⁸ HL VKF Eln. 1. 4753/1941., 4931/1941.; Tgy. 2974. *Barczy* V. rész 491. o.

⁴⁹ HL VKF Eln. 1. 4548/1941., 4469/1941.

ben közel 50%-a hiányzott. A helyi légoltalmi központok kiépítettsége, felszereltsége, valamint a légoltalmi közvilágítás műszaki állapota a települések 35%-ánál (elsősorban az „A” légoltalmi osztályú városokban) jó színvonalat ért el, a többi helyen viszont csak szükségszerű szinten mozgott. A lakosság riasztásához elegendő számú és teljesítményű, központi vezérlésű szirénával a városoknak 60%-a, a községeknek pedig mindössze 25%-a rendelkezett.⁵⁰

A hatósági légoltalom egyik legnagyobb problémáját a nyilvános óvóhelyek hiánya jelentette. A 65 városból 1941 nyaráig csak 16 településen készültek ilyen védelmi létesítmények: Budapesten 6 (1550 fő), Győrben 7 (1500 fő), Szegeden 5 (585 fő). A fővárosban az első nyilvános óvóhelyek a Városházánál és a Központi vásárcsarnoknál, a Rákóczi, a Batthyány és a Baross téren, valamint a Horthy M. körtéren épültek meg. Összehasonlításként: Bécsben 1941 végéig 43, Grazban 21 közterületi nyilvános óvóhelyet létesítettek (7600, illetve 3200 fő számára). Bár a légi háború nemzetközi tapasztalatai egyértelműen igazolták a nyilvános óvóhelyek szükségességét, a nehéz anyagi helyzetbe kerülő hazai települések többsége egyre halogatta ezeket a költséges beruházásokat.⁵¹

Hasonló volt a helyzet a magánházak szükségóvóhelyeivel kapcsolatban is. A rendeletek előírták, hogy 20-nál több lakó esetén az épületekben óvóhelyet kell létesíteni. Az óvóhely kiépítésének és felszerelésének költsége a tulajdonost terhelte, az állam azonban ehhez 30-50%-os hozzájárulást adott, rendszerint adókedvezmény formájában. A városok belterületén a kisebb lélekszámú házakat házcsoportokba szervezték, és csak az egyik épületben készült óvóhely, közös költségvállalással. A szükségóvóhelyek létesítésének határidejét először 1940. október 1-jére tűzték ki, de a háztulajdonosok anyagi nehézségekre hivatkozva tömegesen kérték a halasztást a helyi hatóságoktól. Mivel időközben az óvóhelyekre vonatkozó előírások is változtak, a megépítés határidejét 1941. június 30-ra módosították. A szükségóvóhelyek jelentős része azonban még ekkorra sem készült el.⁵²

Komoly gondot okozott, hogy a légoltalmi rendszer az újonnan visszaszerzett keleti és észak-erdélyi területeken 1941 nyaráig nem került kiépítésre. A visszacsatolást követően nem állt rendelkezésre elegendő anyagi eszköz az ottani légoltalom gyors felzárkóztatásához. A hatósági légoltalom és a lakossági önvédelem kiépítésére vonatkozó szabályozást csak 1941. június 11-én terjesztették ki teljes egészében a keleti és észak-erdélyi országrészre. A közérdekű légoltalom megszervezésének határidejét december 31-re tűzték ki.⁵³

Háború a határok mentén

Ebben a helyzetben érte Magyarországot a Szovjetunió elleni német támadás előkészületeinek híre. A német–szovjet konfliktus éleződésére utaló jelek hatására Werth Henrik gyalogsági tábornok, a Honvéd Vezérkar főnöke május 6-án emlékiratot nyújtott be a kormánynak, melyben szorgalmazta, hogy Magyarország biztonságpolitikai érdekei miatt egyértelműen kötelezze el magát a Németországgal való katonai együttműködés-

⁵⁰ HL VKF Eln. 1. 6389/1941.

⁵¹ HL VKF Eln. 1. 4469/1941., 6389/1941.

⁵² HL VKF Eln. 1. 6389/1941., 4548/1942.

⁵³ HL VKF Eln. 1. 6341/1941., 6948/1941.

re.⁵⁴ Június 14-én, a háború közeli kirobbanásával kapcsolatos német forrásból származó értesüléseire hivatkozva ismét sürgette a magyar haderő önkéntes felajánlását, és bizonyos katonai előkészületek haladéktalan megtételét, köztük az észak-keleti országrész határvédelmi erői, az I., VI., VII. és VIII. hadtest, az I. gyorsadtest, valamint a légvédelem, a légierő és a Fővezérség-közvetlen alakulatok mozgósítását. A nagyarányú mozgósítást Werth nemcsak preventív védelmi intézkedésnek szánta. Sürgette, hogy Magyarország csatlakozzon a Szovjetunió ellen készülő német támadáshoz, ami várhatóan gyors, villámháborús győzelmet eredményez, és biztosíthatja a már többször is kért korszerű német hadfelszerelés leszállítását. A kormány azonban elutasította a mozgósítási javaslatot.⁵⁵

A következő napokban német részről több olyan közlés is érkezett, hogy hamarosan német–szovjet fegyveres összecsapás várható. A német diplomácia kérte a magyar kormányt, hogy erősítse meg keleti határai védelmét. Ennek nyomán a minisztertanács korlátozott védelmi intézkedéseket rendelt el, hozzájárult a VIII. hadtest mozgósításához, valamint az 1. hegyi és a 8. határvadász dandár hadilétszámra emeléséhez. A VKF utasítására a határvédelmi csapatok megszállták a határ menti erődöket. Feliasztották az I/I. és a 2/II. V osztályt. A két osztály utasítást kapott, hogy készüljön fel felsőábrányi, illetve hajdúböszörményi kitelepülésre, egyelőre honi légvédelmi feladattal. Miközben folyt a háborús készülődés, a légierő repülőbalesetben egy újabb pilótát és gépet veszített. Június 17-én 9.55-kor, Püspöktamási közelében Horváth Miklós hadapród őrmester, az I/II. V osztály pilótája CR-42-es géppel (V 213) lezuhant és életét veszítette.⁵⁶

Június 18-án a német haderő nagy hatóerejű rádióállomásokat telepített Budapest, Ungvár, Szatmárnémeti és Máramarosziget térségébe, a Luftwaffe magyar területek felett átrepülő gépeinek irányítására, illetve a légi megfigyelési adatok továbbítására. A Szovjetunió elleni támadás időszakában az 1941. áprilisi jugoszláviai hadműveletekkel ellentétben a német légierő nem vett igénybe magyar bázisokat, és nem kapcsolódott be az ország légvédelmébe.⁵⁷

Június 19-én a Magyarországon átutazó Franz Halder vezérezredes, az OKH vezérkari főnöke rövid tárgyalást folytatott Werth Henrikkel. Tájékoztatta, hogy egy héten belül fegyveres fellépésre kerülhet sor a Szovjetunió ellen. Közölte, hogy Berlin szerencsésnek tartotta volna, ha magyar részről hathatósabb védelmi intézkedésekre kerül sor, a jelenlegi helyzetben azonban a honvédség már tegyen olyan katonai lépéseket, amelyek szovjet ellenreakciót válthatnának ki.⁵⁸ Ennek nyomán a Légierők Parancsnoka, egyelőre a teljes mozgósítás elrendelése nélkül, újabb megelőző intézkedéseket tett, elrendelte az I/II. és a 2/I. V osztály hadiállományra való feltöltését. Utasítást adtak ki a hadi és futárgépek közös tengely-jelzéssel való ellátására. A gépek szárnyának alsó felületére, a

⁵⁴ Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. (a továbbiakban: DIMK) V. k. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjáratról a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941. (Összeáll. *Juhász Gyula*. Sajtó alá rend. *Juhász Gyula–Fejes Judit.*) Budapest, 1982. 778. dok. 1097–1100. o.

⁵⁵ Uo. 839. dok. 1176–1180. o., 840. dok. 1180–1182. o.

⁵⁶ HL VKF Eln. 1. 5517/1941.; A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. (Összeáll. és sajtó alá rend., a bev. tanulmányt írták: *Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszly Loránt–Juhász Gyula.*) Budapest, 1968. 407. dok. 591. o., 409. dok. 592. o.; *M. Szabó* 1999. 136. o.

⁵⁷ *M. Szabó* 1999. 137. o. Vö. *Olasz Lajos*: Jugoszláv légitámadások Magyarország ellen 1941 áprilisában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2004. 1. sz. (168–204. o.) 170., 180–182. o.

⁵⁸ DIMK V. k. 849. dok. 1190–1191. o.

szárnyvégektől a felségjelig krómsárga festés került, és hasonló színű, 50 cm széles gyűrűt festettek a törzsközépre is, a pilótafülke, illetve a lövészállás mögé. A hadrendbe egyelőre be nem állított Héja gépekre ez nem vonatkozott. A festési utasítást június 21-én adták ki a csapatoknak.⁵⁹

Június 20-án a kolozsvári 2/3. V századot a keleti határok biztosítása érdekében Bustyaházára (Huszt DK 20 km) telepítették ki. Ugyanezen a napon Nagyberezna közepében kényszerleszállást végzett egy szlovák katonai gép. A földet éréskor a repülő könnyebb rongálódásokat szenvedett. A pilóta állítása szerint szándékosan szökött át Magyarországra. A határok mentén várható fokozott légi tevékenységre tekintettel június 21-én készségbe lépett az Országos Légvédelmi Központ, és valamennyi működőképes kerületi központ, a figyelő őrsöket hadi létszámra töltötték fel. A Budapest légvédelmét ellátó I/II. V osztály 2 százada egymást váltva virradattól estig készségi szolgálatot adott a mátyásföldi reptéren.⁶⁰

Június 22-én hajnalban a német haderő támadást indított a Szovjetunió ellen. A harcokba néhány napon belül bekapcsolódtak a finn, a román és valamivel később a szlovák csapatok. Olaszország is kinyilvánította a hadiállapotot, és augusztusban csapatokat küldött a keleti frontra. A hadműveletekben 190 hadosztály (153 német 37 szövetséges) vett részt, 3576 repülőgép támogatása mellett. A magyar határok térségében a 4. légiflotta tevékenykedett, amely 36 B, 21 V, 4 TF századdal, 773 géppel (ebből 609 bevethető) rendelkezett. A Magyarországtól északra eső területek az V. repülő hadtest (24 B, 9 V, 1 TF század), a délre esők a IV. repülő hadtest (12 B, 9 V, 1 TF század) és a romániai német légierő (3 V század) működési körzetébe tartoztak. A légiflotta mögöttes területeit 3 honi vadászrepülő csoport (Erg. JGr. 3, 27, 77.) védelmezte. A német szárazföldi csapatok alárendeltségében további 4 TF és 19 KF század tartozott, mintegy 260 géppel.⁶¹

A magyar határ vonalában a szovjet erőket a Kijevi Különleges Katonai Körzet fogta össze. A 10 alárendelt repülő hadosztály (32 repülő ezred) 1910 géppel (1672 bevethető) rendelkezett. A Kijevi Különleges Katonai Körzet (később Délnyugati Front) közvetlen irányítása alatt egynemű repülő hadosztályok álltak (3 B, 2 V repülő hadosztály), az alárendelt hadseregek pedig egy-egy vegyes repülő hadosztállyal rendelkeztek. Ezt az erőt növelték a főparancsnokság közvetlen alárendeltségébe tartozó távolbombázó repülő egységek. Ezek közül a 18. önálló távolbombázó hadosztályt június elején alárendelték a Kijevi Különleges Katonai Körzetnek, a 4. bombázó hadtest 22. távolbombázó hadosztálya pedig Zaporozsje térségébe települt. A magyar határral szemben a szovjet 12. és (az északi szakaszon) a 26. hadsereg vonult fel. A térségben, Sztrij és Sztanyiszlav központtal 2 repülő hadosztály állomásozott, a 63. és 64. repülő hadosztály, 2 bombázó és 4 vadászrepülő ezreddel (360 gép). A hadsereg légierő támogatására a második lépcsőben rendelkezésre álltak a Kijevi Különleges Katonai Körzet légi alakulatai, és szükség esetén a Főhadiszállás bevethette a térségbe telepített távolbombázó erőket is.⁶²

⁵⁹ HL VKF Eln. 1. 5560/1941., 5641/1841.

⁶⁰ HL HM Eln. B. 61 969/1941.; VKF Eln. 1. 5560/1941., 5641/1941.; *Tomor László*: Harcok az orosz égen. Budapest, 1942. 11. o.; *Kovács Ferenc*: A Magyar Királyi Honvéd Légierő Heinkel He-46-os gépeinek története. *Aero História*, 1993. december (29–54. o.) 38. o.

⁶¹ Bundesarchiv – Militärarchiv, Freiburg (a továbbiakban: BA – MA) RL 8/31. Lageberichte 22. 6. – 1. 9. 1941.; *Ulf Balke*: Der Lufkrieg in Europa. Teil I. Koblenz, 1989. 418–419. o.

⁶² Centralnij Arhiv Minisztversztvo Obaroni, Moszkva – Podolszk (a továbbiakban: CAMO) F. 35, op. 29 448, d. 301, l. 3.; d. 1, l. 295.

A támadás első napján a német bombázóerők 66 repülőtérrre mértek csapást. A nap folyamán német adatok szerint 1811 szovjet gép semmisült meg (1489 a földön, 322 a levegőben), a szovjet adatok szerint viszont csak 1200 (800 a földön, 400 a levegőben), ebből a Kijevi Különleges Katonai Körzet 277 gépet veszített.⁶³

Június 22-én 4.01-kor riadóztatták a VIII. hadtest, az 1. hegyi, és a 8. határvédész dandár egységeit. A csapatok elfoglalták védelmi állásaikat. A határt lezárták, a Szovjetunió felé való közlekedést megszakították. Az előző napon német részről arra figyelmeztették a magyar katonai szerveket, hogy a Szovjetunió elleni támadás megindulását követően a Németországgal szövetséges szomszédos államoknak, köztük Magyarországnak is szovjet légi, esetleg földi ellencsapásokra kell számítaniuk.⁶⁴ A magyar katonai felderítés a határ mentén szovjet részről egyelőre csak védelmi intézkedéseket tapasztalt, de nem zárta ki, hogy a német offenzíva megindulása nyomán a szovjet légierő román, szlovák és magyar közlekedési létesítményeket bombázzon. A háború első napjaiban a szovjet távolbombázó erők Krakkó és Katovice térségét, szlovák és román területeket támadtak. Román célpontok ellen (Bukarest, Ploiesti) június 22–26. között 50 bevetést hajtottak végre.⁶⁵

Magyarországot egyelőre nem érte szovjet légitámadás. A légierő és a légvédelem vezető szerveit 5.30-kor felriasztották, 8.10-kor az ország egész területére teljes katonai légvédelmi készséget rendeltek el. A délelőtt folyamán a légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat őrsői megkezdtek a kitelepülést a figyelőpontjaikra.⁶⁶

Június 22-én a 2/3. század gépei Bustyaházán láttak el honi légvédelmi feladatot. A kolozsvári 2/4. V századot Miskolcra telepítették. A 2/I. V osztály 2 százada békerepülőterén, Nyíregyházán maradt, ott adott készséget 6–18 óráig. Az 1/I. V osztály beérkezett Felsőábrányba, honi légvédelmi feladattal, Diósgyőr védelmére. A tervek szerint az 1/1. V századot előre vonták volna Ungvárra. Ezt azonban a magyar–szovjet határon fennálló nyugalom nem indokolta. Az elavult és elhasználódott CR–32-es gépekkel felszerelt osztály működőképességét viszont erősen rontotta volna, ha a két századot külön helyezik el. A gépek rossz állapota miatt Felsőábrányban a századok naponként felváltva adtak szolgálatot, hogy közben a másik alegység gépeit javítani lehessen. Mivel a repülő alakulatok sem voltak hadi létszámra feltöltve, a tartalékos tiszteket SAS behívóval rendelték be, mert ez lényegesen gyorsabb volt, mint a mozgósítási eljárás. A mozgósított legénység egy része csak 4–5 nap múlva, július 27-re érkezett be az egységéhez.⁶⁷

Megalakultak a honi légvédelmi tüzér osztályparancsnokságok, és megkezdődött beosztott csapataik kihelyezése. Készségbe helyezték a Fővezérség–közvetlen légvédelmi alakulatokat és a VIII. hadtest területén lévő légvédelmi egységeket. Az egyelőre nem mozgósított seregtestek légvédelmi alakulatait szintén felriasztották, és ideiglenesen (egyelőre békeállománnyal) az I. légvédelmi hadtest alá rendelték őket. A VKF intézkedett, hogy a helyőrségek légvédelmi erőinek egyharmadát haladéktalanul állítsák be honi

⁶³ BA – MA RL 2. II/246–248.; CAMO F 35, op. 30 802, d. 32, l. 4.; *Tyihomirovics, I. V.*: V nyebe vojni. Moskva, 1986. 14. o.

⁶⁴ DIMK V. k. 858. dok. 1202–1203. o.

⁶⁵ HL 2. hds. 791/1941.; CAMO F 35, op. 11 285, d. 16, l. 63–66.; F 48, op. 1554, d. 19, l. 136.

⁶⁶ *Pataky Iván–Rozsos László–Sárhidai Gyula*: Légi háború Magyarország felett. I. k. Budapest, 1992. 59. o.

⁶⁷ *M. Szabó* 1999. 139. o.; *Fekete István*: „Dongók” szárnyalása. *Magyar Szárnyak*, 2002. 30. sz. (151–160. o.) 156. o.

feladatokra. A határ menti körzetek védelme érdekében a VIII. hadtest parancsnoka az alárendelt VIII. légvédelmi tüzérsztály ütegeit Csapra és Bátyura rendelte ki (egyelőre békeállománnyal), amíg a mozgósított honi légvédelmi egységek be nem érkeznek.⁶⁸

A polgári légoltalom számára, mivel az ország a fegyveres konfliktusban nem vett részt, könnyített (III. fokozat) készségi szolgálatot rendeltek el. Ezt a veszélyeztetett északkeleti országrész légoltalmi közületei, saját hatáskörben magasabb fokozatra, egyszerű készségre (II. fokozat) emelheték. Ezzel egyidőben országosan bevezették a csökkentett világítást, és utasítást adtak az elsötétítésre való felkészülésre, hogy azt indokolt esetben 2 órán belül végre lehessen hajtani. Intézkedtek a rádióügyeleti szolgálat felállítására. Aktivizálták a törzseket és a megelőző szolgálat egységeit, intézkedtek a teljes légoltalmi végrehajtó szervezet esetleges későbbi mozgósításának előkészítésére. Megkezdték a légoltalmi eszközök és az óvóhelyek állapotának ellenőrzését, hogy szigorúbb készségi fokozat elrendelése esetén azokat 24 órán belül használatba lehessen venni. A HM külön utasította a városokat és községeket a gyújtólap okozta terménytüzek elleni védekezés megszervezésére, valamint ejtőernyős-figyelő és elhárító szolgálat felállítására. A HM 35. osztálya javaslatot tett a Vezérkar főnökének, hogy vezessék be az elsötétítést, legalább a keleti országrészekben, függetlenül attól, hogy más tekintetben nem rendelik el a szigorú légoltalmi készséget a polgári hatóságok számára.⁶⁹

Az ország északkeleti területei felett a légtérfigyelés szórványos légi tevékenységet észlelt. Az Ung völgye és az Uzsoki-hágó felett rendszeres, Verhovina térségében esetenkénti német átrepülések folytak. Dél körül egy azonosíthatatlan gép repült be északkeleti irányból Iszka fölé, majd eltávozott. Valamivel később Iszkától északkeletre 2 német gépet 4 szovjet vadász üldözött. Amikor a németek a magyar légtérbe menekültek, a szovjetek felhagytak az üldözéssel és visszafordultak. 13 óra körül egy szovjet felderítő közelítette meg Pereszlő körzetét, de végig a saját légtérben maradt, nem repülte át a magyar határt. A Tarac völgyének északi része felett 17 óra körül egy sajátunk felismert (német) kétmotoros bombázógép keringett, valószínűleg tájékozódni próbált. A délvidéki légvédelmi szervek jelentése szerint 18 órát követően egy északkeletről déli irányba átrepülő ismeretlen hovatartozású repülőgép Nemesmilitics térségében, 4–5 helyen gyújtóanyagot dobott a szántóföldekre. Mivel azonban a vetés még zöld volt nem történt nagyobb kár, csak néhány négyzetméternyi kisebb folt égett ki. A nap folyamán szovjet légitámadásra vagy ellenséges földi tevékenységre nem került sor, a magyar–szovjet határon nyugalom volt.⁷⁰

Június 22-én este a VKF tájékoztatta a légvédelmi alakulatokat, hogy a szövetséges német, román légiereő hadi és futárgépei a felségjelzés mellett a könnyebb azonosítás érdekében a szárnyvégeken és a törzsközépen egységes krómsárga tengely-jelzést viselnek. Tüzet nyitni csak minden kétséget kizáróan felismert szovjet és angol repülőgépekre lehet.⁷¹

⁶⁸ HL 10. gy. dd. 96/M/1941.

⁶⁹ HL VKF Eln. 1. 5552/1941., 5567/1941., 5603/1941.; *M. Szabó* 1999. 134. o.

⁷⁰ HL VKF. Eln. 1. 5552/1941., Napi helyzetjelentés (a továbbiakban: Nhj.) 1941. június 28.; *Vermes László*: Sólymok szárnyán. Budapest, 1998. 34., 39–40. o.

⁷¹ HL IV. Hdt. 2310/M/1941.

Légyvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat (1941. június 22.)⁷²

<i>Lékerkőz</i>	<i>Állomáshely</i>	<i>Területileg illetékes hdt.</i>	<i>Működő őrsök száma</i>	<i>Üzem mód</i>
1.	Budapest	I.	45	automata
2.	Komárom	II.	31	manuális
3.	Veszprém	III.	49	automata
4.	Kaposvár	IV.	41	manuális
5.	Kiskunfélegyháza	V.	30	automata
6.	Szolnok	VI.	43	automata
7.	Miskolc	VII.	44	automata
8.	Nyíregyháza	VIII.	37	automata
9.	Munkács	VIII.	20	manuális
10.	Máramarossziget	IX.	6	manuális
11.	Zilah	IX.	-	-
12.	Szászrégen	IX.	-	-
13.	Csikszereda	IX.	-	-
14.	Zombor	V.	-	-

A magyar kormány, mivel hivatalos német felkérést, felszólítást nem kapott – a magyar katonai vezetés sürgetése és a német katonai szervek sugalmazása ellenére – egyelőre nem csatlakozott a Szovjetunió elleni háborúhoz. A tengelyhatalmakkal való szolidaritás kifejezéseként, június 23-án megszakította a diplomáciai viszonyt Moszkvával, de a hadiállapotot nem deklarálta. A védelmi intézkedések azonban folytatódtak.

A nap folyamán a honi légyvédelmi alakulatok beérkeztek Csapra (104/1. légyvédelmi ágyús üteg és a 104. fényszóró szakasz) és Bátyura (267. honi légyvédelmi gépágyús szakasz). Ezzel az ideiglenesen kirendelt VIII. légyvédelmi tüzérsztály felszabadult, és az eredeti mozgósítási tervnek megfelelően Beregszászra vonult, ahonnan a várost addig biztosító 1. lovasdandár légyvédelmi gépágyús üteget Szolyvára helyezték át. Estére a térségben a katonai szempontból fontosabb pontok már mind rendelkeztek valamilyen légyvédelmi tüzérséggel.⁷³ Ezen a napon csak egy román légi határsértés okozott izgalmat az észak-erdélyi légyvédelmi szerveknél. Segesvár felől 11.30-kor 2 román gép repült be és 30 percig keringett Székelykeresztúr térségében. Az egyik repülő, egy Potez 80 ki-képzőgép 12 órakor kényszerleszállást kísérelt meg magyar területen, de a földet éréskor átvágódott, a pilóta könnyebb sérüléseket szenvedett.⁷⁴

⁷² HL HM Eln. 11. 61 530/1941.; VKF Eln. 1. 6948/1941.

⁷³ HL VKF Eln. 1. 5567/1941.

⁷⁴ HL VKF Eln. 1. 5580/1941., 5645/1941.

A német–szovjet háború kirobbanása sürgetővé tette az ejtőernyős-elhárítás megszervezését. Június 23-án a VKF és a HM illetékes közegeinek megállapodása nyomán olyan intézkedés született, hogy az elhárítás megszervezését és irányítását, az I. légvédelmi hadtest javaslatainak felhasználásával, a HM 35. osztálya látja el. A 35. osztály tervezte meg a szükséges lépéseket, és felszólította a többi érintett osztályt a rájuk eső feladatok soron kívüli intézésére. Az ejtőernyős-elhárításra kijelölt katonai egységek konkrét alkalmazása a VKF hatáskörébe tartozott. A hadtestparancsnokok még ezen a napon utasítást kaptak, hogy haladéktalanul tegyenek lépéseket az ejtőernyős-figyelés és elhárítás megszervezésére.⁷⁵

A HM felszólította az országmozgósítási kormánybiztosokat (főispánokat) is, hogy a különböző közigazgatási szerveket, polgári karhatalmat, a légoltalmi szolgálatot szintén készítsék fel erre a feladatra. A területileg illetékes hadtestparancsnokságok azonnal megkezdték az elhárító tevékenységbe bevont polgári szolgálatosok kiképzését, és korlátozott számban kézfegyvert is biztosítottak a számukra. Az ejtőernyős-elhárító szolgálat részben az országos légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó hálózat őrsire épült, ezt egészítették ki az egyes településeken felállított helyi légoltalmi figyelők. A földművelésügyi miniszter hozzájárulásával az ejtőernyős-elhárító tevékenységbe bekapcsolták az útkaparókat, az erdő-, mező- és hegyőrköket, a csöszköket, a gát-, csatorna- és zsilipörköket is. A településektől távolabb eső határrészekben leventékből szerveztek járőrszolgálatot. Az ejtőernyős leszállásról szóló jelentések kiértékelése, és az elhárító fegyveres erők szükség szerinti bevetése a járási és városi katonai parancsnokok hatáskörébe tartozott.⁷⁶

Június 24-én folytatódtak az ország feletti szórványos átrepülések. Német gépek a szovjet célpontok támadása után, nyugat felé kitérve, gyakran igénybe vették a magyar légeret. A VKF az előző napi román határsértésre reagálva tájékoztatta a területileg illetékes honvédségi és csendőrségi szerveket, hogy a Szovjetunió elleni háború ideje alatt a kényszerleszállást végző román gépeknek megfelelő segítséget kell nyújtani. Az ehhez szükséges technikai feltételeket a legközelebbi reptérparancsnokság biztosítja. Ha üzemanyag feltöltés után a gép tovább tud repülni, akkor engedni kell, ha nem, akkor a személyzet számára lehetővé kell tenni a hazatérést. Az esetről természetesen azonnal jelentést kell tenni a katonai elhárításnak (2/D vkf. osztálynak).⁷⁷

Tovább erősítették a keleti országrész légvédelmét. A 101/4. gépágyús üteget Nyíregyházára, a 102/4. gépágyús üteget Szerencsre, a 104/1. ágyús üteget Csapra, a 103/2. ágyús üteget Hajdúszoboszlóra rendelték ki. A 23. és 24. önálló légvédelmi gépágyús üteg Kolozsvár térségében honi szolgálatba lépett. Reggel 9 órakor nagy magasságban azonosítatlan gépek repültek át Kecskemét felett, Budapest irányában. Az I. légvédelmi hadtest ügyeletese kezdeményezte a VKF-nél a Mátyásföldön állomásozó I/II. V osztály gépeinek bevetését. Válaszul azonban közölték vele, hogy a légvédelmi vadászerek csak a Vezérkar főnöke külön engedélyével, illetve parancsára alkalmazhatók, nehogy fel nem ismert szövetséges gépeket támadjanak meg.⁷⁸

⁷⁵ HL HM Eln. I. 42 107/1941.; VKF Eln. I. 5522/1941.

⁷⁶ HL VKF Eln. I. 1289/M/1941.; IV. Hdt. 2463/M/1941.; 10. gy. dd. 249/M/1941.

⁷⁷ HL HM Eln. 20. 99 801/1941.

⁷⁸ HL VKF Eln. I. 5613/1941.; Tgy. *Vesztényi* V. rész 251. o.

Nagymihály felett 10.09-kor azonosítatlan gépek repültek át nyugatról kelet felé. A figyelőszolgálat 11.35-kor 3 kétmotoros bombázót észlelt, melyek 2500 m magasságban kelet felől északnyugati irányba repültek. Hovatartozásukat nem sikerült megállapítani, de valószínűleg a német KG 51 bombázó ezredhez tartoztak. Később, 13.45-kor, Bruszturától délkeletre kényszerleszállást végzett a 6/KG 51 egyik Ju-88 A4 gépe (9K+DP). A földet éréskor a bombázó egyik szárnya összetört. A személyzet 3 tagja megsérült. A gépet a csendőrség őrizte, amíg 26-án egy német műszaki osztag el nem szállította.⁷⁹

A főváros lakossága körében 14.10-kor egy légvédelmi lövedék robbanása okozott riadalmat. A 107. önálló légvédelmi gépágyús üteg 1. félszakasza, mely a Kerepesi temető mellett volt állásban, tűzharc gyakorlat során, üritéskor véletlen lövést adott le az Erzsébet-híd irányába. A gránát 900 méteren robbant, de kárt vagy sérülést nem okozott.⁸⁰

Június 25-én megélné a légi tevékenység. Szlovákia hadba lépésével a szlovák és az ottani bázisokra települt német kötelékek számos alkalommal átrepültek a magyar légtérre, anélkül, hogy erről a magyar szerveket előzetesen tájékoztatták volna. Az Úz völgye felett 9.45-kor egy ismeretlen 3 motoros gép repült át 3000 m magasságban a határvonal magyar oldalán. Feltehetően német vagy román gépről volt szó.⁸¹

Szovjet részről több felderítő repülésre is sor került, melyek során a gépek 800–1000 m magasságban a határ szovjet oldalán maradvá végeztek megfigyeléseket. A 2. határ vadász zászlóalj körzetében a Komár-hegy térségében 9 óra körül jelent meg egy szovjet felderítő, amely a saját légtérben maradvá végigrepült a határ mentén. Mivel Magyarországon irányában jelentősebb szovjet légi aktivitást nem lehetett tapasztalni, a VIII. hadtest parancsnoka tájékoztatta a Vezérkart, hogy a Csaptól Máramaroszigetig egy esetleges ejtőernyős támadás elhárítására kihelyezett út- és vasútbiztosító csapatokat 26-án visszarendeli, a légvédelmi alakulatokat azonban egyelőre a pozíciójukban hagyja.⁸²

Június 26-án kora hajnaltól folytatódtak a német és szlovák átrepülések. Bodzásújlak, Sátoraljaújhely, Encs, Bánréve térségében, nagy magasságban számos azonosítatlan (valószínűleg német) gép repült át. Mivel a megnövekedett légi tevékenység a magyar figyelő szolgálat számára gyakran már követhetlenné vált, az I. légvédelmi hadtest kérte a VKF közbenjárását, hogy a szlovák gépek lehetőleg ne lépjk át a Rozsnyó–Kassa vonalat, illetve a nagyobb német vagy szlovák kötelékek áthaladásáról a félreértések, a téves riasztás vagy az esetleges „baráti tűz” elkerülése érdekében idejében tájékoztassák a magyar légvédelmi szerveket. Délelőtt 9 órakor Mátyásföldre érkezett Friedrich Hirschauer légvédelmi tüzérségi tábornok, a bécsi XVII. légi körzet parancsnoka, hogy a légi és légvédelmi együttműködést egyeztesse. Két óras megbeszélést folytatott Rákosi altábornaggyal, melyen részt vett Justy Emil tábornok, Komposcht Nándor tábornok, Vörös Géza vk. ezredes és Chemez Károly vk. százados, a VKF légügyi előadója is.⁸³

Ezen a napon már Magyarországon irányában is megélné a szovjet légi tevékenység. Kora reggel Kiszolyva térségében 3 német gépet 3 szovjet vadász üldözött, de amikor a

⁷⁹ HL VKF Eln. 1. 5567/1941.

⁸⁰ HL HM Eln. 20. 99 801/1941.; VKF Eln. 1. 5606/1941.

⁸¹ HL VKF Eln. 1. 5595/1941.

⁸² HL VKF Eln. Nhj. 1941. június 25. (VIII. hdt.)

⁸³ HL VKF Eln. 1. 5595/1941., 5597/1941.; *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1992. 60. o.

németek a magyar légtérbe léptek, a szovjet gépek visszafordultak. Később azonban három szovjet berepülés is történt az Uzsoki-hágónál, négy a Beszkidek térségében, és négy a Tatár-hágó körzetében. Először 6.30-kor jelent meg 3 ismeretlen gép Körösmező felett, északkelet felől, Jablonica irányából 5000 méteren, melyek rövid tájékozódás után kelet felé, a Tatár-hágón át eltávoztak. Hét órakor Kisszolyvánál repült be észak felől egy szovjet felderítőgép, mintegy 5 km-es mélységben, majd Felsőhidegpatak érintésével elhagyta a légteret. A légi figyelés 7.10 körül 6 egymotoros szovjet gépet észlelt, melyek a Beszkid-hágó térségében átrepülték a magyar határt. A gépek Kisszolyva és Volóc felett elhaladva északnyugatnak fordultak. Három gép az Alsóverecke–Latorcafé útvonalon kirepült a határon, kettő pedig 5–10 km mélységben magyar terület felett további 60 km-t tett meg a határvonal mentén, és az Uzsoki-hágónál hagyta el a magyar légteret. A hatodik gép Kisszolyva felett megfordult és Jávorniknál visszatért saját terület fölé. Előtte azonban egy sorozatot adott le egy határ menti (egyébként üresen álló) fedezékre. A magyar határvadászok gyalogsági fegyverekkel viszonzták a tüzet.⁸⁴

Valamivel 10 óra után 3 kétmotoros idegen gép jelent meg Ungvár felett. A VIII. KF század légvédelmi gépágyús félszakasza tüzet nyitott rájuk, mire azok északkeleti irányban eltávoztak. A Beszkid-hágó felett 12.25-kor újabb 3 szovjet gép repült be észak felől, melyek mintegy 15 km megtétele után, Alsóhidegpatak és Lengyel szállás érintésével északkeleti irányban elhagyták a magyar légteret. Ugyanebben az időpontban egy szovjet gép repült át a Tatár-hágó térségébe északkeleti irányból. Tiszaborkút felett a gép keletnek fordult, és mintegy 40 km megtétele után távozott a magyar légtérből. Valamivel később keleti irányból 2 ismeretlen gép repült be. Miután Bilinnél elérték a rahói vasútvonalat, a sínek mentén északnak tartva, Tiszaborkút és Körösmező érintésével, 50 km megtétele után eltávoztak a légtérből. A Beszkidek térségében egy kétmotoros felderítőgép repült be északi felől. A gép délkeleti irányban folytatta útját, végig a határ mentén. Körösmezőnél a vasútvonalat követve délnek fordult, majd Rahót elérve, keletnek tartva, Tiszabogdányon át elhagyta az ország területét. A felderítő mintegy 130 km-t tett meg a magyar légtérben.⁸⁵

Ezek a berepülések a határ térsége és a határon átvezető út- és vasútvonalak felderítését szolgálták, annak megállapítására, hogy magyar részről folynak-e nagyobb csapatmozgások, történtek-e támadási előkészületek. A nap folyamán feladatot kapott az ejtőernyős-elhárító szolgálat is, Szokolyától északra 3 km-re 3 ejtőernyőst láttak leereszkedni, ezek elfogására tettek intézkedést a helyi hatóságok. Mivel a megváltozott helyzetben újabb légi határsértésekkel kellett számolni, a VIII. hadtest parancsnoka az 1. lovasdandár légvédelmi gépágyús ütegét délután Volócra helyezte ki, a többi légvédelmi egység korábban elrendelt visszavonását pedig leállította.⁸⁶

Az első komolyabb fegyveres incidensre 12.40 körül került sor. A Körösmezőről Budapestre tartó 1701. számú vonatot, Tiszaborkút és Rahó között 3 egymotoros szovjet repülőgép támadta meg. A szerelvényt 9 találat érte, az utasok közül 2 fő (más források szerint 3 fő) meghalt, 3 fő súlyos, 6 fő pedig könnyebb sebesülést szenvedett. A vonat

⁸⁴ VKF Eln. 1. 5613/1941.; VKF Eln. Nhj. 1941. június 26.

⁸⁵ VKF Eln. 1. 5567/1941., 5590/1941.; VKF Eln. Nhj. 1941. június 26.

⁸⁶ HL VKF Eln. 1. 5613/1941.; VKF Eln. Nhj. 1941. június 26. (VIII. hdt.)

13.15-kor futott be Rahóra. A könnyebb sérülteket itt látták el, a súlyosabb 3 főt pedig a máramarosszigeti kórházba szállították. A támadás során a mozdonyvezető is comblövést kapott, de az elsősegély után tovább tudta vinni a vonatot. A mozdonyt és a találatot kapott fékrendszert fél órán át javították, majd a szerelvény folytatta az útját. A támadást jól felismerhetően szovjet gépek hajtották végre.⁸⁷

Alig fél órával később, 13.07-kor 3 azonosítatlan hovatartozású repülőgép Kassát bombázta. A légitámadás során a légvédelmi figyelőhálózat teljes csődöt mondott. Az őrsök kis száma, a személyzet gyakorlatlansága, a felszerelés hiányosságai mind szerepet játszottak abban, hogy bár a támadó gépek feltehetően hosszabb utat tettek meg a magyar légtérben, az Országos Légvédelmi Lözponthoz vagy a miskolci kerületi központhoz nem kapott róluk olyan értékelhető adatokat, amely alapján a várost idejében riaszthatták volna. A kassai hatósági légoptalmom 2 figyelő őrs, a várostól keletre fekvő Heringesen (333. magassági pont) és a Dóm tornyában észlelte a délkeleti irányból közeledő repülőket, de a személyzet sem a gépek típusát, sem hovatartozását nem tudta megállapítani. Felismerhető felségjeleket nem láttak a gépeken, láttak viszont valamilyen sárga jelzést (vagy foltot) rajtuk, ami alapján „sajátként” azonosították a gépeket. A légvédelmi figyelőket alig néhány nappal korábban tájékoztatták, hogy a magyar hadi és futárgépekre is felkerül az egységes sárga tengely-jelzés. A Heringesen lévő 2. számú figyelőőrs így is jelenteni akarta a légoptalmi központhoz a közeledő köteléket, híradóvonala azonban az előző napi beázás miatt nem működött. A riasztás így elkésett, a szirénák már csak az első bombák robbanása után 13.08-kor szólaltak meg.⁸⁸

A három gép dél-délkelet felől érkezett, ék alakzatban, és a városközpontot támadta. A bombázás után a várost átrepülve ismét délkeleti irányba fordultak. Távolodás közben a várostól 8 km-re, Enyicke felett, egy újabb bombát dobtak le, amely a kassai támadáskor valószínűleg bennragadt az egyik gépben. A bomba a templom mellett csapódott be, de nem robbant fel. A légitámadás során Kassára 29 bombát dobtak (egy nem robbant fel). Komolyabb károkat szenvedett a Főposta épülete, 3 laktanya és 24 lakóház. A kései riasztás miatt nagyok voltak a személyi veszteségek: 32 halott (17 civil, 8 katona, 7 postás), 60 súlyos és 220 könnyebb sebesült (140 civil, 140 katona és postás). A postapalotát 5 találat érte, egy bomba telibe találta a távbeszélőközpontot. Megrongálódott a hadtestparancsnokság épülete, a Bethlen Gábor laktanyában (VIII. légvédelmi tüzérosztály) a becsapódó két bomba csak kisebb károkat okozott. A Görgey Artúr laktanyát (23. tábori tüzérosztály) több találat is érte, komolyabb károkat szenvedett a parancsnoki épület és az istálló, 5 katona életét veszítette, többen megsebesültek.⁸⁹

A városban elhelyezett légvédelmi tüzérség nem tudta megakadályozni a bombázást, pedig a támadók mindössze 800–1200 m-es magasságban repültek, ami hatásos légelhárító tüzet tett volna lehetővé. Az első lövések után a 217. légvédelmi ágyús üteg 3 lövegének fékhúzó toldata leszakadt, ezzel az ágyúk üzemképtelenné váltak. Az 5/8.M ágyúknál már korábban is ismert típushibának számított, a fékhúzó toldat bekötésének gyengesége. A 217. légvédelmi ágyús üteg lövegei olyan rossz műszaki állapotban vol-

⁸⁷ *Légoptalmi Közlemények*, 1941. szeptember 1. 278–279. o.

⁸⁸ *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1992. 60. o.

⁸⁹ HL VKF Eln. 1. 5560/1941.; *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1992. 67–68. o.

tak, hogy kora tavasszal be kellett szállítani azokat javításra a tüzérszertárba. A negyedik löveg júniusban is Budapesten volt, javításon. A városban állomásozó 262. légvédelmi gépágyús szakasz lövegei szintén megkésve nyitottak tüzet, 17 lövést adtak le, de nem értek el találatot. A 263. légvédelmi gépágyús szakasz éppen állást változtatott, lövegei nem voltak bevetethetők. A város közelében települt dandár ütegek gépágyúí pedig előnytelen pozíciójuk miatt nem tudtak bekapcsolódni a város védelmébe. A támadást követően a város légvédelmének biztosítására Szombathelyről Kassára irányították a III/1. légvédelmi ágyús üteget.⁹⁰

A támadás váratlansága és a riasztás megkésettsége ellenére a városi légoltalom azonnal reagált az eseményekre, és nagy erővel, jó szervezettséggel kezdte meg a mentést és a kárhelyreállítást. Bár országosan csak könnyített légoltalmi készültség volt érvényben, Kassa légoltalmi parancsnoka, saját hatáskörében magasabb készültségi fokozatot rendelt el. A műszaki és munkás osztagok kivételével mozgósította a légoltalmi szolgálat teljes alaplétszámát, hogy az egyes szakfeladatok ellátását és az alegységek közötti együttműködést gyakorolják. A bombázás 13.07-kor kezdődött. Egy perccel később a légoltalmi központ elrendelte a légiriadót, egyben értesítette a támadásról a VIII. hadtestet és a légvédelmi tüzérparancsnokságot. A telefonközpont súlyosan megrongálódott ugyan, de a postai hálózattól függetlenül kiépített önálló légoltalmi hírszolgálat működőképes maradt, így az első kárjelentések pillanatok alatt eljutottak a légoltalmi központba, és az illetékesek azonnal intézkedni tudtak. A légoltalmi szolgálat tevékenységét a központból László Árpád tűzoltó-főparancsnok (légoltalmi előadó) irányította, a városi légoltalmi parancsnoka, Porubszky Gyula rendőrfőtanácsos pedig a helyszínen vezette a mentést.⁹¹

Két perccel a bombázás után a II. légoltalmi alkörzet egységei már a kárhelyeken dolgoztak. Mivel a támadás csak ezt a városrészt érintette, a szomszédos I. és III. alkörzet mentő és kárhelyreállító állományának 50%-át is segítségképpen odavezényelték. Utasították a városi mentőszolgálatot és az egészségházat, hogy azonnal vonuljanak ki, és kezdjék meg a sérültek elszállítását, akiket addig a légoltalmi egészségügyi szolgálat részesített elsősegélyben. A közművek központi helyreállító szolgálatát 13.12-kor vízcső-, 13.15-kor gázcsőtöréshez riasztották, egyben a kigyulladt gázvezeték oltására kirendelték a városi tűzoltóságot. A légoltalmi központ 13.13-kor kapott jelentést egy fel nem robbant bombáról. A légoltalmi előadó haladéktalanul intézkedett a bomba felkutatására, és az érintett terület 60–80 m-es körzetben történő lezárására, egyúttal tűzszerek kirendelését kérte a katonai parancsnokságtól. A légoltalom helyi vezetése tehát a támadást követő 15 percen belül a legfontosabb intézkedéseket megtette. Egy óra múlva már eloltották a keletkezett tüzeket, a súlyosabb sérültek pedig mind kórházi elhelyezést kaptak. Estére megszervezték a kibombázottak ellátását és ideiglenes elhelyezését is.⁹²

A kassai támadás hírére a Felsőábrányban állomásozó I/I. V osztály két raja kétirányú zárórepülésre kapott parancsot. Elsőként, 13.45-kor a Bánhidi Antal tart. hadnagy vezette raj indult (1/2. V század) a Nyíregyháza–Csap–Kassa útvonalon, majd 5 perc múlva felszállt Kiss Zoltán főhadnagy vezetésével az 1/1. V század 3 CR–32-ese, Rima-

⁹⁰ HL HM Eln. 3/a. 7721/1941.; HL VKF. Eln. Nhj. 1941. június 28. (VIII. hdt.); *Barczy–Sárhidai* 2008. 65. o.; *Varga* 1996. 157. o.

⁹¹ *Légoltalmi Közlemények*, 1941. 13. sz. július 1. 201. o.

⁹² *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1992. 251–257. o.

szombat–Rozsnyó–Kassa irányába. Turmezei Ödön zászlós gépe a startnál motorprobléma miatt lemaradt, és csak némi késéssel indult Kiss főhadnagy és Szentgyörgyi Dezső őrmester után. A Kassa fölé kis időkülönbséggel páronként és egyesével beérkező gépek nagy riadalmat okoztak az alig egy órája bombázott városban. Kiss Zoltán gépére a légvédelem 17 lövést adott le. A jelentésekbe azonban az eset úgy került bele, mintha újabb szovjet támadási kísérlet történt volna.⁹³

A bustyaházi 2/3. V századnál 14 órakor idegen motorhang miatt riadóztatták a készségi rajt. Nyemecz Pál zászlós gépének motorja nem indult, egyik kísérője, Raposa Zoltán őrmester bevárta a földön a rajparancsnokot, így csak Balogh János szakaszvezető szállt fel a V 244 számú CR–42-es géppel. Balogh 2 (más források szerint 3) fel nem ismert hovatartozású és típusú (He–111-es típusra emlékeztető) kétmotoros bombázógépet észlelt a Tisza felett délkeleti irányban haladni. Amikor megpróbált felzárkózni melléjük az egyik 800 méterről lövéseket adott le rá, majd nagyobb sebességüket kihasználva a gépek eltűntek a felhők között.⁹⁴

A Kassa elleni légitámadás nyomán a HM azonnal elrendelte az ország egész területén a szigorú légoltalmi készséget, a hatósági légoltalmi szolgálat teljes alaplétszámának mozgósítását és az elsötétítést. A hatósági szolgálat tagjai az előzetes beosztásnak megfelelően külön behívójegy kiküldése nélkül kétnaponként, 12 órás váltásban (6.00–18.00 és 18.00–06.00) szolgálatba álltak. Működésbe lépett a ház- és házcsoport riasztó-ügyeleti szolgálat. Az elsötétítés kezdetét 21 órára tüzték ki.⁹⁵

A bombázás után számos bizonytalan, egymásnak ellentmondó jelentés érkezett a HM és a VKF közegeihez. Egész nap nagy volt a kapkodás, számos téves riasztásra, egymást keresztező intézkedésre került sor. Kassán, a bombázást követően további 3 alkalommal rendeltek el téves légiriadót, először éppen a város védelmére kirendelt, és egyébként jól ismert Fiat CR–32-es vadászok érkezése miatt. A nap zűrzavarában a nyíregyházi reptéren halálos baleset történt, Almási János szakaszvezető gépével lezuhant és életét vesztette.⁹⁶

A délután folyamán sorra riadóztatták a kelet-magyarországi városokat, ami a legtöbb esetben vaklármának bizonyult. A jelentések gyorsan követték egymást. Az Országos Légvédelmi Központ 14.21-kor közölte, hogy sárga jelzést viselő orosz gépek közelednek Miskolc felé, 14.40-kor a figyelmeztetést megismételték, és a várost riasztották. Ungváron 15.07-kor légiriadót rendeltek el, de gépek nem jelentek meg. Kassát 14.49-kor ismét riasztották. Bár a későbbi jelentésben az szerepelt, hogy ellenséges gépek érkeztek a város fölé, de a légvédelem a vasúti fűtőház felett visszafordulásra kényszerítette őket, valójában magyar vadászok voltak a légtérben. Széplakapáti (Kassa D 8 km) felett 15.15-kor sok többmotoros gépet észleltek, melyek nyugati irányban repültek, ezért Ózd körzetét is riasztották. Uzsok irányból érkezve 15.34-kor 3 bombázó közelítette meg Ungvárt. A légvédelem tüzet nyitott rájuk és 1000 méter fölé szorította őket. Az átrepülő gépek miatt (melyek valószínűleg németek voltak) Munkács körzetét is riasztották.⁹⁷

⁹³ M. Szabó 1999. 140. o.

⁹⁴ Vö. Borsányi Julian: A magyar tragédia kassai nyitánya. *Studia Hungarica*, 28. München, 1985. Dr. Rudolf Trofenik.; HL Tgy. 3327. *Winkler III/17.* rész. 5. o.

⁹⁵ *Szegedi Új Nemzedék*, 1941. június 27. 3. o.

⁹⁶ HL VKF. Eln. Nhj. 1941. június 26.; *Jánkfalvy Zoltán: Gépmadarak a szabolcsi égen 1865–1947.* I. k. Budapest, 2005.; T. M. Repüléstechnika. 2005. 56. o.

⁹⁷ HL VKF. Eln. Nhj. 1941. június 26.

Légiriadót rendeltek el észak felől berepülő gépek miatt 16.10-kor Sátoraljaújhely, majd 16.15-kor Budapest térségében. A fővárosi riadót 15 perc múlva feloldották, mert a gépek Vácnál, a Dunát elérve visszafordultak. Kassa körzetét 16.30-kor ismét (tévesen) riasztották. Erdőbénye térségében 17.05-kor 4 ismeretlen gépet észleltek, melyek északi irányból érkeztek. A 2/4. V század járőröző CR-42-es raja, anélkül, hogy felismerték volna a hovatartozásukat, tüzet nyitott az idegen kötelékre.

A gépek nagy sebességgel nyugati irányban tértek ki a támadás elől, valószínűleg németek lehettek. Kassán 18.34-kor újabb légiriadót rendeltek el, de ellenséges gépek ekkor sem veszélyeztették a várost. A téves észlelések mellett, a délután folyamán újabb szovjet berepülésre is sor került. A megfigyelések szerint 17.30 körül Toronya község vonalában, a határ közelében álló szovjet laktanya mellől 2 felderítő gép szállt fel, melyek a Huszt felé vezető út felett berepültek a magyar légtérbe, megkerülték a Gombamagaslatot, majd visszatértek szovjet területre, és leszálltak a laktanyájuk közelében. Valamivel később, 18 óra körül Vereckénél lépett be a légtérbe egy szovjet kétmotoros felderítő, amely a határ mentén délkeleti irányban egészen Körösmező térségéig repült, majd a Tatár-hágó felett távozott.⁹⁸

A kassai bombázáshoz hasonló rajtaütésszerű támadások megelőzése érdekében az Országos Légvédelmi Központ kezdeményezte, hogy a magyar és szlovák légvédelmi szervek az átrepülő ellenséges gépekről nyújtsanak egymásnak kölcsönös tájékoztatást. A magyar fél hasonló kéréssel fordult a 4. légiflotta felé is, kiemelve, hogy rendkívül fontos lenne a saját kötelékek mozgásáról informálni az érintett ország légvédelmi szerveit, hogy a sok téves riasztás elkerülhető legyen. A VIII. hadtest parancsnoka Kassa védelmére egy vadászrepülő raj odatelepítését kérte. Ezt a kérést a Légierők Parancsnoka nem tudta teljesíteni, mert a kassai repülőtér túl kicsi volt, nem volt alkalmas harcra gépek számára.⁹⁹

A kassai bombázás végrehajtóinak kilétét mind a mai napig nem sikerült pontosan megállapítani. Több jel mutat azonban arra, hogy a támadást valószínűleg szovjet gépek hajtották végre.¹⁰⁰ Június 26-án a magyar katonai szervek minden különösebb bizonyíték nélkül a Szovjetuniót nevezték meg támadónak. Erre hivatkozva Bartha Károly tábornagy, honvédelmi miniszter és Werth Henrik gyalogsági tábornok, a Vezérkar főnöke érélyes politikai és katonai válaszlépések megtételét sürgette a kormányzónál.

A tábornokok érvei alapján a kormányzó a kassai bombázást casus belli-nek tekintette, és elrendelte a katonai válaszcsoport, illetve beleegyezését adta a hadiállapot deklarálásába. A 15.30-kor összeülő minisztertanács Bár dossy László kormányfő előterjesztésére jóváhagyta a hadiállapot kinyilvánítását, a szovjet területek ellen intézendő légitámadásokat, majd pedig a németekkel egyeztetve a szárazföldi hadműveletek megindítását.¹⁰¹

⁹⁸ Pataky–Rozsos–Sárhidai 1992. 68–69. o.; M. Szabó 1999. 140. o.

⁹⁹ HL VKF Eln. Nhj. 1941. június 26. (VIII. hdt.).

¹⁰⁰ Jelen tanulmány nem tekinti feladatának, hogy részletes elemzésbe bocsátkozzon a kassai támadás lehetséges végrehajtóira vonatkozóan, vagy, hogy az ezzel kapcsolatos különböző szakmai nézeteket ütköztesse. A témával kapcsolatban mindenekelőtt lásd, Borsányi 1985.; Ólvedi Ignác: Kassa 1941. Budapest, 1991.; Pataky–Rozsos–Sárhidai 1992. 59–73. o.

¹⁰¹ Dombrády Lóránd: Werth Henrik, akiről nem beszéltünk. Budapest, 2005. 150–151. o.

Mozgósították a teljes légierőt, felriasztották az 1. repülőandár törzsét, és utasították a Husztra való kitelepülésre. Mozgósításra került 26 gyalogandár önálló légvédelmi gép-
*ágyús ütege. Ezek közül 11 kivonuló üteget átadtak a honi tűzrendszernek, de a többi üteget is a hadműveleti területre való elvonulásáig ideiglenesen a honi légtér védelmére látták el.*¹⁰²

Légi események a hadiállapot beállta után

Június 27-én reggel a magyar bombázók támadást intéztek Sztanyiszlav és Kolomija katonai és közlekedési célpontjai ellen. Dél előtt 10.30-kor Bárdossy László miniszterelnök bejelentette a parlamentben, hogy beállt a hadiállapot Magyarország és a Szovjetunió között.

Ezen a napon Magyarország felett is élénk légi tevékenység folyt. Bár a légtérfigyelés mintegy tucatnyi esetben jelentett ellenséges berepülést, ezeknek csak egy részét hajtotta végre a szovjet légierő, a figyelő szolgálat által észlelt gépek másik része fel nem ismert saját repülő volt. Reggel 7.30-kor súlyos robbanás történt a Nagytétényi gyűjtő- és robbanólőszer raktárban, ahol jugoszláv zsákmányanyagot tároltak. Az 1. sz. raktárépület összeomlott, 7 fő életét veszítette, 2 fő súlyosan, 12 fő könnyebben megsebesült. Kezdetben ellenséges bombatámadásra gyanakodtak, mert a robbanást megelőzően egy repülőgép körözött a raktár körzetében. Később azonban kiderült, hogy a gép a csepeli Repülő Kísérleti Intézet kötelékébe tartozó Fw-58-as (G 235) volt. Pongrácz László százados pilóta és személyzete időjárás felderítést végzett a Kamara-erdő térségében.¹⁰³

Reggel 8.10-kor egy azonosítatlan repülő 2 nem élesített bombát dobott le Nagybánya térségében. Járőröző magyar vadászok megjelenését követően az ismeretlen (valószínűleg német) gép Ungvár irányába távozott. Talaborfalva (Huszt K 25 km) déli szélén 9 órakor 3 ismeretlen gép 11 db 10 kg-os bombát dobott le. A vizsgálat később megállapította, hogy a gépek a X. KF század WM-21-esei voltak, melyek a rossz időben nem tudták teljesíteni a kijelölt harcfelelő feladatát, a sűrű felhőben elkeveredtek, és a hazatérés előtt itt szabadultak meg bombaterhüktől. A 36.M bombák jelentősebb kárt nem okoztak, 4 közülük nem robbant. Nagyszőlőstől északkeletre, 2 km-re egy gyakorlatozó kerékpáros zászlóalj felett 9.10-kor szintén megjelent egy, a törzsén sárga jelzést viselő ismeretlen (valószínűleg szintén saját) repülőgép, amely a földről megnyitott gyalogsági tűz hatására északnyugati irányba, Ungvár felé haladt tovább. A 9/32. légvédelmi figyelőőrs jelentése szerint 9.30-kor Kricsfalva mellett egy ismeretlen repülőgép szállt le. A kikerülő karhatalom megállapította, hogy a X. KF század F 240 jelű WM-21-es gépe hajtott végére kényszerleszállást üzemanyagihiány miatt.¹⁰⁴

Ugyanebben az időszakban szovjet gépek repültek be Tiszaújlak (Nagyszőlős NY 13 km) és Hosszúmező (Máramarossziget NY 10 km) térségébe, és fedélzeti fegyverekkel lőtték a vasútállomás körzetét. Ungvár légterében 10 órakor jelent meg 3 ismeretlen repülőgép. A VIII. önálló gép-*ágyús félzszakasz tüzet nyitott rájuk, mire a gépek északkelet felé eltávoztak. Járőrözés közben Kertész Árpád őrmester, a 2/3. V század pilótája légi*

¹⁰² HL VKF Eln. Hdm. 1090/1941.; *M. Szabó* 1999. 141. o.

¹⁰³ MOL K 149. BM VII. res. 1941-14. 11 396/1941.; HL VKF Eln. Nhj. 1941. június 27.

¹⁰⁴ HL VKF Eln. 1. 5615/1941.; Tgy. 2787. *Vesztényi V.* rész 256. o.

harcban lelőtt egy R-5-ös szovjet közfeldérítőt. A légi győzelem mellett azonban a légierő újabb személyi veszteségeket szenvedett. Délután 16.45-kor, a szolnoki reptérről gyakorló repülésre szállt fel az 1/1. V század két pilótája, Kiss Ferenc őrmester és Kopány Imre szakaszvezető. Az Ar-96-es (G 432) a reptérről délkeletre, 1,5 km-re ismeretlen okból lezuhant, és elégett. A személyzet életét veszítette.¹⁰⁵

A vadászrepülő alakulatok alárendelése (1941. június 27.)¹⁰⁶

<i>Alakulat</i>	<i>Parancsnok</i>	<i>Típus</i>	<i>Állomáshely</i>	<i>Kitelepülés</i>
<i>1. Repülőandár</i>				
1. VE	Schwager János alezds.		Mátyásföld	Mátyásföld
1/I. V oszt. (1/1–2.)	Szabó Mátyás szds.	23 CR–32	Szolnok	Felsőábrány
2. VE	Eperjesy József őrgy.		Kolozsvár	Kolozsvár
2/I. V oszt. (2/1–2.)	Heppes Aladár szds.	22 CR–32	Nyíregyháza	Nyíregyháza
2/II. V oszt.	Batáry Lajos őrgy.		Kolozsvár	Kolozsvár
2/3. V szd.	Szobránczy Aladár szds.	12 CR–42	Kolozsvár	Bustyaháza
2/4. V szd.	Gulden György szds.	12 CR–42	Kolozsvár	Miskolc
<i>Fővezérség-közvetlen (OLP)</i>				
1/II. V oszt.	Heppes Miklós őrgy.		Mátyásföld	Mátyásföld
1/3. V szd.	Tomor László szds.	12 CR–42	Mátyásföld	Mátyásföld
1/4. V szd.	Mocsáry György szds.	12 CR–42	Mátyásföld	Mátyásföld
Klgs. V raj	Gyenes László szds.	6 Héja	Börgönd	Börgönd

Június 28-án délelőtt szovjet felderítő gépeket észleltek Munkács és Csap felett. Fenyvesvölgy térségében 9 óra körül jelent meg 2 szovjet vadászgép, és kis magasságból lőtte a vasúti létesítményeket. Délelőtt 10.15-kor Fehérgyarmat, Mátészalka körzetéből ellenséges felderítő gép berepülését jelentették. Riasztották a nyíregyházi 1/II. V osztályt. A készültségi rajból a másik két gép motorproblémája miatt csak Kiss Márton őrmester tudott időben felszállni. A pilóta gyorsan megtalálta a VII. KF század Aknazslatináról Miskolc felé tartó He-46-osát, melyet a figyelőszolgálat ellenségnek nézett. A vadász felzárkózott, és elkíserte Miskolcig a felderítőt. Apahida (Kolozsvár ÉK 8 km) felett, 11.55-kor ismeretlen katonai gép repült át délről északi irányban, 1000 méteren. Szovjet gépek berepülése miatt a 7. légvédelmi kerületi központ 13.20-kor riasztotta Miskolc térségét, majd 14.45-kor elrendelte a Kassa és Szerencs közé eső területek riasztását. Délután, 15 óra körül 2 kétmotoros gép 6 bombát dobott le Perecseny térségében, a vasútvonal mellett, jelentősebb károk azonban nem keletkeztek. Egy kétmotoros szovjet felderítőgép repült be 15.15-kor a Beszkid-hágónál, majd a héza-

¹⁰⁵ HL HM Eln. 3/b. 493 441/1941.; VKF Eln. 1. 5615/1941., 5631/1941.

¹⁰⁶ VKF Eln. 1. 5615/1941., 5631/1941.; Tgy. 2787. *Vesztényi* V. rész 256–257. o.

gos megfigyelési adatok szerint, valószínűleg a Beregszász–Csap–Ungvár útvonalat követve, az Uzsoki-hágó térségében hagyta el az országot.¹⁰⁷

Tizsakarád (Gyöngytarló-tanya) térségében 17.30-kor 3 ismeretlen gép szállt le, valószínűleg az egyik motorhibája miatt. A gépek délnyugat felől érkeztek, majd rövidesen ismét felszálltak, és a Tisza vonalát követve Csap felé folytatták az útjukat. A cigándi csendőrörs jelentése szerint előtte géppuskával lötték Gyöngytarló-tanyát, a miskolci 7. légvédelmi kerületi központ adatai szerint viszont a gépek nem nyitottak tüzet. Az adott időben a I/I. V osztály 3 CR–32-ese haladt át Tizsakarád légterén Csap irányában, feltehetően ezeket nézték ellenségnek. Kora este több azonosítatlan gép repült be a keleti határokon, ezért 19 órakor elrendelték Miskolc, Sárospatak, Szerencs és Tokaj körzetének riasztását. Az Erdély felett lezajlott események nyomán az Országos Légvédelmi Központ felhívta a kolozsvári 9. kerületi központ figyelmét, hogy indokolt esetben kérje a honi vadászrepülő erők bevetését az ellenséges gépek elfogására.¹⁰⁸

Az este folyamán az Országos Légvédelmi Központ értesítést kapott a bécsi német légi figyelő központtól, hogy a német 11. hadsereg megfigyelései szerint a szovjet gépek egy részén, a törzsön és a szárnyvégeken sárga csík látható, ami összetéveszthető a saját gépek krómsárga jelzésével. A 4. légiflotta arról is értesítette a HM VI. csoportfőnökséget, hogy 19.12-kor az oroszok ejtőernyős csapatokat vetettek be Neusander (Novy Sac) térségében a Duklai-hágótól nyugatra, lengyel területen. A várható hasonló akciók miatt kérte a légvédelmi figyelőörsök fokozott figyelmét.¹⁰⁹

Ezen a napon több pontatlan megfigyelésen alapuló hír kelt szárnyra ellenséges ejtőernyősök Balaton, illetve Gödöllő környéki leszállásáról is. Az ejtőernyős deszanttal vagy diverzánssokkal kapcsolatos bizonytalanság tragikus eseményekhez vezetett. Június 29-én hajnali 3 órakor a pusztatenyői lőszerraktár őrsége tévedésből rálőtt a saját parancsnokára (Pongrácz Ernő alezredes, 16. tábori tüzérosztály), aki egy osztaggal éppen a raktár körüli terület átfésülésében vett részt, de lemaradt a csapattól. A golyó Pongrácz combtériáját érte, aki kórházba szállítás közben meghalt.¹¹⁰

Június 29-én reggel újabb nagyszabású magyar bombatámadásra került sor, ezúttal Sztrij ellen. A szovjet légierő 7 gépe 11.25-kor légitámadást intézett Csap vasúti létesítményei ellen. A helyszínre érkező magyar vadászok 3 ellenséges bombázót lelőttek. Az egyik gép személyzete Tuzsér déli határában ugrott ki ejtőernyővel az égő gépből. A támadást követő órákban a magyar vadászok folyamatos járőrözést végeztek a térségben. A 2/3. V század Huszt, Munkács, Ungvár, Csap körzetében, az I/I. V osztály Hidasnémeti, Sátoraljaújhely, Tokaj körzetében biztosította a légerteret, de újabb szovjet repülőekkel nem találkoztak. Hársfalva mellett 14.30-kor egy szovjet gép 5 bombát dobott le, de azok jelentősebb kárt nem okoztak. Fél órával később Nagybánya közelében egy ismeretlen gép 4 bombát dobott le, de ott sem keletkezett számottevő kár.¹¹¹

¹⁰⁷ HL VKF Eln. 1. 5647/1941.

¹⁰⁸ HL VKF Eln. Nhj. 1941. június 28.; Tgy. 2787. *Vesztényi V.* rész. 257.

¹⁰⁹ HL VKF Eln. Nhj. 1941. június 28.; Tgy. 2723. *Hodácsy Rezső*: Magyarország a második világháborúban. 20. o.

¹¹⁰ HL 10. gy. dd. 249/M/1941.; VKF Eln. Nhj. 1941. június 29. (VI. hdt.).

¹¹¹ HL VKF Eln. 1. 5618/1941.; *Jánkfalvy* 2005. 57. o.

Mivel a vadászgépek többségén nem volt rádió, az I. légvédelmi hadtest vadászirányító szakaszok felállítását kezdeményezte, melyek földre fektetett látjelek, nyilak segítségével tájékoztatták a vadászokat az ellenséges gépek helyzetéről. Első lépésként a budapesti, a szolnoki és a miskolci légvédelmi tüzércsoportnál alakult volna meg egy-egy szakasz, 5-5 őrszel (őrsönként 10 fővel). Az első szakaszt a 206. honi légvédelmi figyelő szakasz állította fel Budapest D térségében.¹¹²

Június 30-án a 18. önálló légvédelmi gépágyús üteget bevonták Szolnokon a honi légvédelmi tüzrendszerbe. A 7–9. önálló légvédelmi gépágyús üteg megérkezett Munkács körzetébe, és ott foglalt tüzelőállást. A reggeli órákban ismeretlen gép lezuhanását jelentették Rahó térségéből. Kiderült, hogy a VII. KF század F 326 jelű gépe, amely Tatarov körzetében felderítő bevetés közben légvédelmi találatot kapott, hajtott végre kényszerleszállást Rahó mellett. Földet éréskor a gép bal futója összecsukszott, és a He-46-os 25%-os törést szenvedett, a személyzet azonban komolyabb sérülések nem érték. Az Országos Légvédelmi Központ ismeretlen kétmotoros gép berepülése miatt riasztotta 12 órakor Kassát, majd 12.05-kor Edelényt és Rudabányát. Néhány perccel később a riadót lefújták. Homonna irányából 12.20-kor 18 azonosítatlan bombázógép lépett a magyar légtérbe, és dél-délnyugat felé tartott. Az Országos Légvédelmi Központ sorra riasztotta az útba eső nagyobb településeket, 12.30-kor Sátoraljaújhegy, és Miskolcot, 12.42-kor Mezőkövesdet és Tiszapolgárdot, 12.46-kor Tiszafüredet és Füzesabonyt. Hamarosan megállapítást nyert, hogy német kötelék repült át, ezért a riasztást 13.10-kor az egész vonalon lefújták.¹¹³

A gyorsadtest felvonulási körzetében élénk szovjet felderítő tevékenység folyt. A nap folyamán több berepülés is történt, részben a Visó és a Tisza mentén, Máramarossziget térségében, részben a Szamos völgyében, Dés és Szamosújvár irányában, majd keletebbre, Beszterce körzetében, valamint a Maros mentén, a Déda–Szászrégen vonalon. A szovjet gépek jól érzékelhetően elsősorban a folyóvölgyekben futó főutak és vasútvonalak megfigyelését végezték. Máramarossziget térségében 12.42-kor ismeretlen gépek több kisebb bombát dobtak le. Mivel láthatóan lakatlan terület felett oldották ki a bombákat, valószínűleg a magyar VII. KF század bevetésből Aknaszlatinára visszatérő gépei végeztek kényszervetést. Június 30-án Krasznokvajda körzetében 13.10-kor 4 ejtőernyőst észleltek a légvédelmi figyelők. Két főnek később nem találták nyomát, két fő pedig a megjelenő karhatalom elől északkeleti irányba, Buzita felé az erdőbe menekült.¹¹⁴

Július 1-jén a gyorsadtest támadást indított Körösmező térségéből Jablonicán és Mikulicsinyen át Gyelatyin felé. A délelőtt folyamán a légi figyelő szolgálat 2 szovjet bombázó leszállását is jelentette, de később tisztázódott, hogy mindkét esetben kényszerleszállást végző magyar gépekről volt szó. Az 1. TF osztály egyik felderítést végző He-70K gépe a szovjet légtérben motortalálatot kapott, és a visszaúton Körösmező mellett kénytelen volt leszállni. A gép 20–30%-ban rongálódást szenvedett, a személyzet 2 tagja könnyebben megsérült. A Tatár-hágó előterében Jablonica, Tatarov, Mikulicsiny térségét

¹¹² HL VKF Elm. 1. 5618/1941.; Tgy. 2787. *Vesztényi V.* rész. 257. o.

¹¹³ HL VKF Elm. Nhj. 1941. június 30.; *Barczy–Sárhidai* 2008. 66. o.

¹¹⁴ HL VKF Elm. Nhj. 1941. június 30. (I. lgv. hdt.); Tgy. 2787. *Vesztényi V.* rész. 260. o.

támadó 4/I. B osztály egyik Ju–86K gépe (B 267) hazafelé tartva, 9.57-kor üzemanyaghiány miatt kényszerleszállást hajtott végre Királyházánál.¹¹⁵

A szovjet légielő szórványos felderítő berepüléseket végzett, főként Máramarossziget és Nagybánya, Dés és Szamosújvár, valamint Beszterce és Szászrégen térségében. Reggel 7.25-kor 2 szovjet felderítő gép repült át Beszterce körzetén. Idegen gépek berepülése miatt 11.01-kor légiriadót rendeltek el Munkácson, de 11 perc múlva le is fújták. Ugyanebben az időben Nagybánya körzetét is riasztották, mert egy kétmotoros felderítő repült át a város felett. Két szovjet gépet észlelt a figyelő szolgálat 11 órakor Dés térségében, majd 5 perc múlva Szamosújvárról jelentettek ellenséges berepülést. Valamivel később, 11.45-kor a vasútvonalat követve 2 szovjet gép repült be Beszterce fölé. A városban 20 perces légiriadóra került sor. A gépek keleti irányba, Kusna község felé repültek tovább, majd elhagyták a magyar légteret. Nagybánya térségében 12.20-kor láttak ismét 2 átrepülő szovjet gépet.¹¹⁶

Körösmezőtől délre, 5 km-re 14 órakor 2 szovjet gépet láttak, melyek alacsonyan a vasútvonal felett déli irányba repültek. A Központi Szállításvezetőséghez befutó vasúti jelentés szerint, 17.10-kor 3 ismeretlen gép jelent meg a Huszt–Máramarossziget vasútvonal felett, melyek Bedőháza és Hosszúmező között 200 méterre ereszkedve tűz alá vették az állomásépületet, a vasúti létesítményeket és a Hosszúmezőn várakozó személyvonatot. A megfigyelés szerint a gépek sárga jelzéssel voltak ellátva. A térségbe telepített légvédelmi figyelő szolgálat azonban semmiféle légitámadást nem észlelt.¹¹⁷

Július 1–6. között az elsötétítést 20.50-től 03.50-ig kellett végrehajtani. Ez az időpont a következő héten további 10-10 perccel kitolódott. Július 1-jén egy szlovák repülőgép szállt le az ungvári reptéren, melynek pilótája közölte, hogy nem kíván visszatérni Szlovákiába, hanem menedéket kér Magyarországon.¹¹⁸

Július 3-án a közös német–magyar hadműveletek légi támogatásának összehangolása érdekében Gyiresy Sándor alezredest repülő összekötő tisztként kirendelték a 4. légiflotta törzséhez. Segédtisztje Eszenyi Dénes százados volt. Az 1. repülőandár parancsnoka, Bánfalvy vk. ezredes elrendelte több beosztott repülő alakulat előre települését, hogy megfelelően támogatni tudják a földi csapatokat. Az 1/I. V osztályt Miskolcra helyezték. A földi részleg még a nap folyamán be is érkezett, a légi rész 23 CR–32-ese másnap követte őket. Ezzel egyidőben a 2/4. V század Bustyaházára települt, a 2/3. század mellé. A X. KF század egyik gépe, egy Kolomija feletti bevetésről visszatérőben, üzemanyaghiány miatt kényszerleszállást végzett a kereckei reptér közelében. A földet érés után derült ki, hogy a gépen még volt ki nem oldott bomba. A WM–21-est másnap beszállították Kereckére.¹¹⁹

¹¹⁵ HL VKF Eln. Nhj. 1941. július 1.; Tgy. 3327. *Winkler* III/17. rész. 20. o.; *Kelemen Antal*: Szétzilált szivárvány. Budapest, é. n. 106. o.

¹¹⁶ HL VKF Eln. Eln. Nhj. 1941. július 1. 60. old.; *Pataky–Rozsos–Sárhidai* 1992. 77. o.

¹¹⁷ HL VKF Eln. Nhj. 1941. július 1.; Tgy. 2787. *Vesztényi* V. rész 262. o.; *Jánkfalvi* 2005, 57. o.; *M. Szabó* 1999. 143. o.

¹¹⁸ HL HM Eln. B. 61 964/1941.

¹¹⁹ *Orosz Béla*: A magyar légielő teljesítményei a Kárpátoktól a Dnyeperig. Budapest, 1942. 16. o.; *Keszthelyi Károly*: És mégis visszajöttünk. *Magyar Szárnyak*, 2003. 31. sz. 70–72. o.; *Vermes* 1998. 55., 59. o.

Július 3-án újabb légvédelmi egységeket rendeltek alá a Kárpát-csoportnak. A VKF egyúttal intézkedett, hogy a hadműveletekben résztvevő légvédelmi alakulatok figyelő szakaszai létesítsenek összeköttetést a honi légvédelmi jelzőhálózattal, hogy a keleti határok térségében történő repülőmozgásokat idejében előre tudják jelezni. Ugyancsak a honi légvédelmi figyelőrendszer megerősítését szolgálta, hogy a Fővezérség-közvetlen 101–103. légvédelmi tüzérsztyály 2-2 figyelő szakaszából rögtönzött rádiós légvédelmi figyelő századot állítottak fel. A szakaszok figyelőőrsei számát négyre csökkentették, ezeket egymástól 10–15 km távolságra telepítették. Így a század egy 80–100 km széles sáv megfigyelését tudta biztosítani. A szakaszparancsnokságok közvetlen összeköttetésben álltak a területileg illetékes légvédelmi központtal. A légvédelmi figyelő századokat az ország belsejében a fontosabb ipari központok (Budapest, Csepel, Fűzfő) védelmére alkalmazták.¹²⁰

Július 4-én az 1/I. V osztály Miskolcra települt. Románia felől egy ismeretlen gép repült át az orosházi tanyák felett Budapest irányába, amelyből 10.45-kor 4–5 levelezőlap nagyságú fényes tárgy hullott ki. A földi megfigyelők úgy látták, hogy a tárgyak füstölnek. Az elmúlt hetekben a sajtóban és a rádióban is felhívták a figyelmet a terménygyűjtogatás veszélyeire, az angol légielő által ledobott gyújtólapokra, ezért a lakossági bejelentést azonnal kivizsgálták. A megadott körzetben tüzet vagy égésnyomot nem találtak. Kiderült az is, hogy a gép „vaskereszt” szerű jelzést viselt, tehát valószínűleg a Luftwaffe egyik gépe volt.¹²¹

Július 5-én este Bánfalvy vk. ezredes javaslatot tett a repülőandár beosztott századainak a Kárpátokon túlrá történő előre vonására. A légielő parancsnoksága a Vezérkar főnökével egyetértésben hozzájárult, hogy a vadászegységek közül 2/3. V század, Kolomijára, települjön. A 2/4. V század továbbra is Bustyaházáról támogatta a Kárpát-csoport hadműveleteit, és egyben oltalmazta a hazai légtérét. A légielő vezetése ideiglenesen az 1/3. V századot is az 1. repülőandár alárendeltségébe helyezte, és egyben utasította az egységet, hogy készüljön fel az Ukrajnába történő kitelepülésre. Tomor László százados 12 CR–42-es gépének július 12-én kellett útnak indulnia, nyíregyházi közbülső leszállással Kolomijára, hogy a berendezkedés után leváltsa a harcokban kezdettől részt vevő 2/3. századot.

Itthon a légvédelmi együttműködés javítása, a szovjet berepülések pontosabb kiszűrése érdekében közvetlen távbeszélő vonalat létesítettek a szlovák és magyar légtérfigyelő szervek között. Az Eperjes és Miskolc között kiépült vonalba közbülső állomásként Kasát is bekapcsolták.¹²²

Július 6-án az 1. repülőandár befejezte tevékenységét. Ezzel lezárult a Magyar Kir. Honvédség Szovjetunió elleni hadműveleteinek első szakasza. A repülőandárhoz beosztott alakulatok egy részénél megszűnt a mozgósítás, és a századok visszatértek béke reptereikre. A front eltávolodása és a szovjet berepülések megszűnése nyomán június 7-én az 1/I. V osztályt Miskolcra visszarendelték a szolnoki bázisra. A 2/4. V század néhány napig még Bustyaházáról végzett bevetéseket, majd Mátyásföldre települt, és a

¹²⁰ HL VKF Eln. 1. 5662/1941.; Tgy. 2974. *Barczy* V. rész 511. o.

¹²¹ HL VKF Eln. Nhj. 1941. július 4.; *Kovács* 1993. 38., 54. o.; *Plakolm* 1989. 82. o.

¹²² *M. Szabó* 1999. 145. o.; *Kovács Ferenc: A Caproni Ca 135 a magyar légielő szolgálatában 1940–1944. Aero História*, 1988/december 14. o.; *Tomor* 1942. 12. o.

frontra induló 1/3. V századtól átvette egy időre Budapest légi védelmét. Este 19 óra körül Mikófalva–Málnás térségében 1 kétmotoros szovjet felderítő gépet láttak átrepülni 1000 m magasságban, északról déli irányban.¹²³

Július 7-én a hadműveletekben továbbra is részt vevő magyar csapatok támogatására felállították „Gyorshadtest repülőcsoport”. A csoport parancsnokának Orosz Béla alezredes neveztek ki. A Gyorshadtest repülőcsoport alárendeltségébe került a 2/3. V század, a VIII légvédelmi tüzérsztyály, a 14. és 16. önálló légvédelmi gépágyús üteg, valamint 9 reptéri gépágyús félszakasz. Mivel a Szegeden állomásozó 14. önálló légvédelmi gépágyús üteg sürgős menetparancsot kapott, a Tisza-hídon felállított két lövegét nem vonták ki a honi tüzrendszerből, hanem elcserélték a helyben maradó 24. önálló légvédelmi gépágyús üteg két lövegére.¹²⁴ Július 7-én döntés született arról is, hogy a légierő legkorszerűbb gépeinek számító Héjából is kiküldenek egy kísérleti egységet a frontra, hogy harci körülmények között is tapasztalatokat szerezhessenek a típussal kapcsolatban. A hibás gázrudazat átépítéséhez szükséges alkatrészek megérkezését július 17-re várták, akkorra 32 gép fegyverzetének beállítását és belövését már elvégezték. Az előkészületek elhúzódása miatt a kísérleti Héja egység csak augusztus 7-én indult a frontra.¹²⁵

Ezen a napon enyhítették a polgári légmentesítés szigorú készütségi szolgálatát, könnyített fokozatra. Ezzel megszűnt a kötelező ház- és házcsoport riasztóügyeleti szolgálat. Hasonló intézkedésekre került sor a Németországhoz tartozó szomszédos területeken is. Bécsben, ahol kezdetben komolyan tartottak a szovjet bombatámadásoktól, július 5-én enyhítették az elsötétítési előírásokat.¹²⁶

Július 8-án hajnalban, 3 óra körül két szovjet gép repült át észak-déli irányban Szászrégen felett. Az egyik gépből szovjet ejtőernyősök ereszkedtek földre. A katonák román, illetve német katonai egyenruhát viseltek, és Brassó körzetébe tartottak, csak téves navigáció miatt ugrottak ki magyar terület felett. A helyszínrre érkező karhatalommal kialakult tüzharcban 4 ejtőernyős az életét veszítette, 2 főt pedig elfogtak.¹²⁷

Július 9-én este Görgényánadas, Hétbükk térségében (Szászrégen DK 10 km) láttak leszállni 2 ejtőernyöst. Július 19-én a Jászapáti ejtőernyős-elhárító leveinte figyelőőrs jelentette, hogy 10.20-kor Nagyköröstől északnyugatra, a 6. sz. löszerraktár közelében egy ejtőernyős leszállását észlelte. A ceglédi állomásparancsnok utasítására a raktári őrség megkezdte a terep átvizsgálását, majd fél órával később a helyszínrre érkezett a csendőrség és a 2. lovas tüzér pótüteg ejtőernyős-elhárító karhatalma és bekapcsolódott a keresésbe. Estére azonban kiderült, hogy a bejelentés téves volt. Hamisnak bizonyult a sepsiszentgyörgyi pályaudvar közelében leszálló ejtőernyősökről szóló, 17.30-kor befutó MÁV jelentés is.¹²⁸

¹²³ Kovács 1993. 39. o.; Vermes 1998. 60. o.; M. Szabó 1999. 145–146. o.; Péterdy A. János: Repülőemlékeimből. *Magyar Szárnyak*, 1997. 25. sz. (11–16. o.) 13. o.

¹²⁴ HL VKF Eln. Nhj. 1941. július 7.; Gaál Gyula: Közelfelderítők 1941: élmények. *Magyar Szárnyak*, 1995. 23. sz. (121–128. o.) 122. o.; Barczy–Sárhidai 2010. 36. o.

¹²⁵ HL VKF Eln. 1. 5740/1941., 5807/1941.; Gaál 1995. 122. o.; Kovács 1988. 15. o.

¹²⁶ MOL K 63. Külügyminisztérium (a továbbiakban: KÜM) Pol. 1941–21/5. 74/1941.

¹²⁷ MOL K 149. BM VII. res. 1942–4–9607. 3701/1941.; HL IV. Hdt. 3002/M/1941.

¹²⁸ HL V. Hdt. Eln. I. 14 213/1941.; VKF Eln. Nhj. 1941. július 19.

Július közepére gyakorlatilag megszűntek a szovjet berepülések. Július 21-től újra indultak a különleges helyzet miatt ideiglenesen leállított kiképző és gyakorló repülések. Az elsötétítés azonban egyelőre fennállt, időtartama július 7–24 között 20.30-tól 04.10-ig, a következő héten pedig 20.20-tól 04.10-ig tartott. Július 28-án lakossági bejelentés szerint 19.05-kor 2 ejtőernyős szállt le Apahida mellett. A Kolozsvár–Szamosújvár vasútvonal fontossága miatt a karhatalom nagy erővel kétszer is átfésülte a környéket, de nem találtak semmit. Néhány órával később, július 29-én 2.30-kor Apahidától északra 5 km-re, Alsózsuk térségéből újabb ejtőernyős leszállást jelentettek, ellenséges katonákra azonban ezúttal sem bukkantak.¹²⁹

Ahogy a frontvonal távolodott a határtól, a berepülések mind szórványosabbá váltak. Ezért augusztus 1-jén részlegesen enyhítették a légtalmi készültséget és az elsötétítést. A Balassagyarmat–Gödöllő–Kiskörös–Zombor vonaltól nyugatra eső területeken könnyített légtalmi szolgálatot vezettek be, a magánvilágítást és a nem ernyőzött közvilágítási lámpákat csak 0.30-kor kellett leoltani. A Kassa–Miskolc–Békéscsaba vonalig terjedő középső országrészben egyszerű légtalmi szolgálat lépett életbe, az elsötétítés 23 órakor kezdődött. Az ettől keletre lévő területeken változatlanul érvényben maradt a szigorú légtalmi készültség és a 20.20-tól 04.10-ig tartó szigorú elsötétítés.¹³⁰

Augusztus 5-én a magyar légvédelmi figyelők Barcstól nyugatra a horvát határ közelében láttak leereszkedni 3 ejtőernyőst egy nyugat felől érkező, majd Novi Gradac felett megforduló, és ismét nyugat felé távozó repülőgépből. A katonai hatóságok riasztották a körzet vasútbiztosító és műtárgyvédelmi egységeit, és tájékoztatták az ejtőernyős észlelésről a horvát határvédelmi szerveket is.¹³¹

Mivel az ellenséges berepülések gyakorlatilag megszűntek, augusztus 12-én az ország keleti felében is feloldották a magánvilágítás esti korlátozását, a közvilágításban azonban továbbra is csak az ernyőzött lámpák éghettek.

A Moszkva elleni német légitámadásokra válaszul a szovjet távolsági légierő szórványos bombázásokat hajtott végre a német hátország ellen. Ennek keretében augusztus 8-án szovjet gépek támadták Berlin térségét. A német főváros ellen augusztus folyamán összesen 81 bevetést hajtottak végre. A támadások komolyabb rombolásokat nem okoztak, a szovjet vezetés is inkább politikai jelentőséget tulajdonított nekik. A hónap folyamán a szovjet légierő hasonló bombázásokat folytatott szlovák és román területek ellen is.¹³²

Augusztus 18-án hajnalban és a délelőtti órákban szovjet gépek 7 helyen mintegy 50 db kis súlyú bombát dobtak le magyar területre, amelyek azonban jelentősebb anyagi kárt vagy személyi veszteséget nem okoztak. Az egyik támadást a Felvidék térségében északról dél felé átrepülő néhány gép hajtotta végre. Egy gép 8.50-kor a szlovákiai Trencsén-nél 2 bombát dobott le, melyek a vasúti hídtól délre a Vágba estek. Bombák hullottak 9 óra körül szlovák területen, Nyitránál, illetve a Magyarországhoz tartozó közeli Érsekújvárnál. Jelentősebb kár egyik helyen sem keletkezett.¹³³

¹²⁹ HL VKF Eln. Nhj. 1941. július 29.; MOL K 149. BM VII. res. 1942–4–9607. 13 021/1941.

¹³⁰ *Riadó*, V. évf. 15. sz. 1941. augusztus 1. 245. o.

¹³¹ HL 10. gy. dd. 237/M/1941.

¹³² *Tyihomirovics* 1986. 101. o.; *Groehler, Olaf*: A légi háborúk története 1910–1980. Budapest, 1980. 208–209., 216–217. o.

¹³³ HL VKF Eln. 1. 2297/M/1941.; *Pataki-Sárhidai-Rozsos* 1992. 77. o.

Komárom fölé 9.15-kor repült be egy szovjet gép, és 2–3000 m magasságból 7 (más források szerint, 10) 10–20 kg-os rombolóbombát dobott le a vár térségében. Három bomba az ott elhelyezett 10. sz. löszerraktár közelében csapódott be. Az egyik az öregvár tetején robbant, de nem tudta átszakítani a földemet. A másik kettő a raktár előtti udvarra csapódott, az egyik alig 5 méterre az épülettől. A raktár ablakain és nyitott ajtaján keresztül számtalan repesz hatolt be az épület belsejébe, ahol több lőszeres láda is megrongálódott. Az épület 188 ablaka kitört, az erőd falán futó fő villanyvezetéket 4 helyen elvágta a repeszek, de szerencsére a raktárban robbanás nem történt. A támadás során egy polgári alkalmazott súlyosan, két katona könnyebben megsebesült. Egy további bomba a hídász gyakorlóterre hullott, a hídász zászlóalj épülete közelében. A légnyomás kitört 25 ablakot. A másik ugyanoda zuhanó bomba nem robbant fel. A közelben álló dohányraktár épületénél 2 bomba csapódott be. Az egyik eltalálta a dohánybeváltó épületét, szétrombolta a tetőzetet és megrepesztette az épület falát.¹³⁴

Egyes jelentések szerint egy vagy több bomba a Dunába zuhant. A magasan repülő gép felségjelzéseit a légvédelmi figyelők nem tudták azonosítani, de a bombarepeszekon ciril betűs feliratot találtak, ami megerősítette a szovjet támadás tényét. A jelentések utaltak rá, hogy két nappal korábban, 16-án egy ismeretlen gép repült át nagyobb magasságban Komárom felett, valószínűleg felderítési céllal, a támadás előkészítéseként. Komáromban sem honi, sem kivonuló légvédelmi alakulat nem állomásozott, a helyőrség csapatlégvédelme pedig nem volt alkalmas az ilyen támadások elhárítására. A támadás nyomán az I. légvédelmi hadtest javaslatot tett a vezérkarnak, hogy újra terjesszék ki az ország egész területére a teljes légvédelmi készséget. A Szent István-napi rendezvényekre tekintettel saját hatáskörben elrendelte, hogy augusztus 19–21. között a mátyásföldi I/II. V osztály mindkét százada tartson egy-egy rajt szigorú készségben, hogy szükség esetén a vadászok 5 percen belül a levegőbe tudjanak emelkedni.¹³⁵

A másik támadott terület Észak-Erdély keleti szeglete, Háromszék vármegye volt. Augusztus 18-án éjszaka, 2 óra körül Torja felől 1–2 szovjet gép repült be Kézdivásárhely fölé. A gépek több kört írtak le, tájékozódni próbáltak, majd dél felé folytatták az útjukat, a Kovászna irányába menő közút és vasútvonal mentén. Szentkatolnától délre 3 kis súlyú rombolóbombát dobtak le. Kettő a vasúttól 300 méterre robbant, a harmadik eltalálta és megrongálta a közutat. Valamivel később világító rakétát dobtak le Imecsfalva felett, majd ezt követően 7 bomba hullott a község vasútállomásától délnyugatra, 800 méterre, a műút két oldalára. A robbanások 4–5 méter átmérőjű krátereket vágta a szántóföldben, a légnyomás hatására néhány magánház és a templom ablakai betörték, de súlyosabb kár nem keletkezett. Egy bomba nem robbant fel. Néhány perccel később 12 km-rel délre, Kovászna mellett dobtak le 2 gyújtóbombát. A Háromszék vármegye területét bombázó gépek eredetileg valószínűleg Romániai célpontok ellen kerültek bevetésre.¹³⁶

A szovjet légi akciók után a HM ismét elrendelte az egész ország területére a szigorú légtalmi készség visszaállítását. Nyomatékosan felhívta a figyelmet a légi jelentő és riasztó szolgálat, valamint az ejtőernyős-elhárító készség fontosságára. A lakosság

¹³⁴ HL HM Eln. I. 57 722/1941.; *Riadó*, V. évf. 17. sz. 1941. szeptember 1. 284., 291. o.

¹³⁵ HL VKF Eln. Nhj. 1941. augusztus 18. (I. lgv. hdt.).

¹³⁶ HL VKF Eln. I. 2297/M/1941.

megnyugtatósa érdekében azonban a Sajtófőnökség felhívta az újságok figyelmét, hogy a szovjet légitámadásokat ne közöljék főcímeiben, és ne állítsák be szenzációként. Ennek megfelelően a lapok azt hangsúlyozták, hogy ilyen egyedi akciókra mindig számítani kell, rendkívüli intézkedésekre nincs szükség, a lakosság tartsa be a kiadott légoltalmi rendelkezéseket.¹³⁷

A légvédelmi figyelők jelentése szerint szeptember 1-jén hajnalban Szikszó térségében több ejtőernyős ereszkedett le. A megindított kutatás során, a jelzett körzetben néhány nappal később egy halott ejtőernyősre bukkantak. Június 26. és szeptember 1. között 36 ejtőernyős leszállás ügyében indult hivatalos vizsgálat (június: 12, július: 16, augusztus: 8). A jelentések többsége azonban tévesnek bizonyult. Mindössze 6 esetben bizonyosodott be, hogy valóban szovjet ejtőernyős leszállás történt. Három esemény nélküli hét után, szeptember 27-én az ország egész területén feloldották a honi légvédelmi készültséget.¹³⁸

Magyarország honi légvédelme 1941 nyarán legfeljebb valamelyik szomszédos kisállam ellen vívott, korlátozott mértékű, rövid ideig tartó légi háborúra volt felkészülve. A rendelkezésre álló erők, fegyverzet és technikai eszközök nem lettek volna elégségesek egy erősebb légi ellenfél támadásaival szemben. A szovjet légierő a német támadást követő napokban nem próbált, a hadiállapot beálltát követően pedig már nem tudott komolyabb légi csapásokat végrehajtani magyar területek ellen. A Kassa elleni bombázás és az azt követő szórványos berepülések azonban így is számos komoly honi légvédelmi hiányosságra hívták fel a figyelmet. A front eltávolodásával az ország csak rövid haladékot kapott a szükséges fejlesztések mielőbbi végrehajtására.

¹³⁷ MOL K 428. MTI Pro Domo 1941. augusztus 18.

¹³⁸ MOL K 149. BM VII. res. 1942–4–9607. 14 120/1941.

Lajos Olasz

HOME AIR DEFENCE IN HUNGARY IN SUMMER 1941

Summary

Drawing a lesson from world war experiences and the military events of the territorial recoveries, major changes were made in the organisation of Hungarian home air defence in summer 1941. The changes served in the first place the implementation of the complex view of air defence; as well as a better harmonization of the chains of command and attachment; of the organisation, control and activity of fighter aviation, air defence artillery, air surveillance service and the air-raid shelter network.

Hungarian fighter aviation and the air defence artillery units were fighting with considerable technical and personnel deficits. Aircrafts were outdated, the purchases from Italy could not secure sufficient hitting power for the troops. Inland manufacturing was not able to suffice the armament needs of air defence artillery, there were major deficits in the fields of communication and transport means, and of searchlights, too. Air defence units protected the regions of only a few bigger administrative and industrial centres, they could not effectively hinder air raid groups from advancing in Hungarian air space freely.

The organisation of the air surveillance and reporting service was going on well nationwide, but it had just made the first steps in Sub-Carpathia and North-Transylvania, the two recently recovered regions. Its swift and punctual work was hindered by serious technical problems, mainly the inadequate condition of the communication network. Owing to some previous development, Hungarian air defence would have been able to have considerable results in case of a fight with any of the neighbouring Little Entente states, but the driving off of massive and persistent aerial assaults was beyond its potential.

Hungary's home air defence was prepared for limited scale, local armed conflicts at best in summer 1941. The available units, armament, technical equipment, properly trained staff was not enough for the fights against an aviation super power. Although the Soviet air force did not launch major attacks against Hungary in summer 1941, the bombing of Kassa (today Košice), as well as the numerous air raids of the following weeks pointed out anyway the serious deficiencies of Hungarian home air defence.

Lajos Olasz

LA DEFENSE AERIENNE DE HONGRIE EN ETE 1941

Résumé

Sur la base des enseignements tirés de la guerre mondiale et des événements militaires qui accompagnaient le rattachement de territoires, la défense aérienne hongroise fut réorganisée en été 1941 en vue de mettre en œuvre une approche complexe de la défense aérienne et de mieux organiser et coordonner les rapports hiérarchiques et de commandement, les forces aériennes de chasse, l'artillerie anti-aérienne, le service de surveillance aérienne et la défense aérienne.

Les forces aériennes de chasse et les unités d'artillerie anti-aérienne hongroises devaient faire face à une pénurie de personnel et de moyens techniques. Le parc d'avion fut désuet et les appareils achetés en Italie n'apportèrent pas aux troupes la force de frappe nécessaire. La production nationale ne put pas satisfaire aux besoins en armes de l'artillerie anti-aérienne et il manquait également un grand nombre de phares et de moyens de communication et de transport. Les forces anti-aériennes ne protégèrent que la zone de quelques centres administratifs et

industriels importants, mais elles ne pouvaient pas empêcher les formations ennemies qui pénétrèrent dans l'espace aérien de Hongrie d'y voler librement.

Alors que la mise en place d'un service de surveillance et d'alerte anti-aériens était déjà en phase avancée dans le pays, elle n'était qu'à ses débuts dans la Transcarpathie et le nord de la Transylvanie qui furent rattachés à la Hongrie depuis peu de temps. A cause de graves problèmes techniques, principalement l'insuffisance du réseau de communication, le fonctionnement du système n'était ni rapide, ni précis. Grâce aux développements réalisés, la défense aérienne hongroise pouvait être efficace en cas de conflit avec un Etat voisin de la Petite Entente, mais elle n'était pas capable de faire face à des bombardements massifs et de longue durée.

A l'été 1941, la défense aérienne nationale n'était préparée qu'à des conflits armés locaux limités. Les forces, les armes, l'équipement technique et le personnel qualifié disponibles ne suffirent pas pour combattre une grande puissance aérienne. Bien que la force aérienne soviétique n'ait pas mené d'attaques importantes contre le pays en été 1941, le bombardement de Kassa et les nombreuses incursions aériennes dans les semaines suivantes ont montré les insuffisances de la défense aérienne hongroise.

Lajos Olasz

DIE INLÄNDISCHE LUFTVERTEIDIGUNG UNGARNS IM SOMMER 1941

Resümee

In der Organisation der ungarischen inländischen Luftverteidigung kam es im Sommer 1941 auf Grund der Erfahrungen im Weltkrieg und der Erfahrungen der Militäreignisse in Begleitung der territorialen Rückgliederungen zu bedeutenden Umgestaltungen. Die Veränderungen dienten vor allem der besseren Geltendmachung der komplexen Sichtweise der Luftverteidigung, der besseren Abstimmung der Kommando- und Subordinierungsverhältnisse und der besseren Abstimmung der Organisation, Leitung und der Tätigkeit der Luftschutzorganisation, der Jagdfliegerkräfte, der Luftverteidigungsartillerie, des Luftbeobachtungsdienstes und des Luftschutzes.

Die inländischen Jagdfliegerkräfte und Luftschutzartillerieverbände hatten mit bedeutendem technischen und Personalmangel zu kämpfen. Der Flugzeugpark war überholt, die Maschinenbeschaffungen in Italien gewährleisteten den Truppen nicht die notwendige Schlagkraft. Der Waffenbedarf der Luftverteidigungsartillerie konnte von der ungarischen Produktion nicht befriedigt werden, und es zeigten sich auch bedeutende Mängel im Bereich der Nachrichten- und Transportgeräte, sowie Scheinwerfer. Die Luftverteidigungskräfte sicherten lediglich das Gebiet einiger größerer Verwaltungs- und Industriezentren; sie konnten die freie Bewegung der einfliegenden gegnerischen Verbände im ungarischen Luftraum nicht effektiv hindern.

Der Ausbau des Luftverteidigungs-Beobachtungs- und -meldedienstes verlief landesweit gut, aber in der Karpatenukraine und in Siebenbürgen, die später rückgegliedert wurden, war man erst bei den ersten Schritten. Der schnelle und präzise Betrieb wurde durch bedeutende technische Probleme, vor allem durch den Mangel des Nachrichtennetzes erschwert. Der ungarische Luftschutz konnte zwar dank der früheren Entwicklungen im Falle des Zusammenstoßes mit einem benachbarten Land der Kleinen Entente bedeutende Ergebnisse erzielen, aber die Abwehr von vielen und dauerhaften Luftangriffen überschritt seine Möglichkeiten.

Die inländische Luftverteidigung Ungarns war im Sommer 1941 höchstens auf die Umstände eines lokalen bewaffneten Konfliktes von eingeschränktem Ausmaß vorbereitet. Die zur Verfügung stehenden Kräfte, die Waffen, die technische Ausrüstung und der entsprechend geschulte Stand reichten für einen Kampf gegen eine Luftgroßmacht nicht aus. Zwar führte die sowjetische Luftwaffe im Sommer 1941 keine bedeutenden Angriffe mehr gegen das Land durch, die Bombardierung von Kassa (Kaschau) und die größere Zahl an Einflügen zeigten jedoch in den folgenden Wochen die bedeutenden Mängel der ungarischen inländischen Luftverteidigung auf.

ПРОТИВОВОЗДУШНАЯ ОБОРОНА СТРАНЫ В ВЕНГРИИ ЛЕТОМ 1941 ГОДА

Резюме

В организации противовоздушной обороны страны в Венгрии на основании опыта, приобретенного в мировой войне, и уроков военных событий, попытавшихся вновь присоединить утраченные территории, летом 1941 года произошли значительные изменения. Эти изменения прежде всего были направлены на реализацию комплексного воззрения на противовоздушную оборону, на отношения командиров и подчиненных, на более четкое согласование действий истребительной авиации, зенитной артиллерии и организации противовоздушной обороны.

Силы истребительной авиации ПВО страны и артиллерии ПВО страны боролись со значительной нехваткой технических средств и личного состава. Парк самолетов устарел, итальянский машинный парк и оборудование не обеспечивали необходимой боеспособности войск. Потребности в вооружении артиллерии ПВО страны отечественное производство не могло удовлетворить, значительные недостатки проявлялись в области обеспечения средствами связи и транспорта, прожекторами. Силы ПВО обеспечивали прикрытие только нескольких более крупных промышленных и административных центров, но они не могли эффективно воспрепятствовать свободному движению в венгерском воздушном пространстве залетевших туда самолетов противника.

Уже успешно продолжалось строительство в стране службы наблюдения и оповещения, однако в Прикарпатье и Северной Трансильвании, которые были присоединены позже, в этом направлении делались лишь первые шаги. Оперативному и точному действию этих служб препятствовали серьезные технические проблемы, они затруднялись недостаточностью сети связи. Венгерская воздушная оборона благодаря своим прежним работам по совершенствованию в случае столкновения с каким-либо из государств малой антанты могла бы достичь значительных результатов, однако отражение крупномасштабных и длительных воздушных ударов превышало ее возможности.

Летом 1941 года венгерская противовоздушная оборона страны было подготовлена максимум как к условиям локального, ограниченного маломасштабного конфликта. Имеющиеся в распоряжении силы, вооружение, техническое оснащение, соответственно обученный личный состав не были достаточны для ведения борьбы с великой воздушной державой. Хотя советские воздушные силы летом 1941 года не совершали более серьезных воздушных налетов на территорию Венгрии, бомбардировка города Кошице и имевшее место в последующие недели более значительное число налетов в воздушное пространство страны также указывали на серьезные недостатки противовоздушной обороны страны в Венгрии.